

Universita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

**Rozbor náboženských poměrů
opočenského panství na základě soupisu
poddaných podle víry z roku 1651**

Vedoucí práce: PhDr. Jan Horský, Ph.D.

Vypracovala: Marie Hůlková

Praha 2008

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce PhDr. Janu Horskému, Ph.D. za jeho odbornou pomoc a Martinovi Nývltovi za vše ostatní.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 14.11.2008

Obsah

1 Úvod	4
2 Nekatolictví v Českých zemích po roce 1620 až do vydání tolerančního patentu	6
3 Opočenské panství	10
3.1 Historie Opočenského panství	10
3.2 Hospodářská charakteristika opočenského panství.....	16
3.3 Náboženská situace na Opočensku po bitvě na Bílé hoře do vydání tolerančního patentu.....	18
4 Rozbor náboženské situace na opočenském panství 1620-1781	22
4.1 Náboženství na Opočensku v 2.pol. 17. Stol.	22
4.1.1 Soupis poddaných podle víry:.....	22
4.1.2 Náboženská situace ve městech.....	23
4.1.3 Náboženská situace na vesnicích.....	40
4.2 Náboženství na Opočensku v 1.pol. 18. Stol.	43
4.2.1 zprávy královéhradecké diecéze	43
4.2.2 Opočenská rebelie roku 1732.....	43
4.3 Opočensko v 2. Pol. 18. Stol.....	47
4.3.1 Povstání poddaných roku 1775.....	47
4.3.2 Toleranční patent	48
5 Závěr	51
6 Literatura.....	53

1 Úvod

V předložené práci se zabývám charakteristikou náboženských poměrů na opočenském panství založenou na rozboru Soupisu poddaných podle víry z roku 1651.

Na začátku práce jsem se pokusila charakterizovat náboženskou situaci v Českých zemích po roce 1620 až do vydání tzv. tolerančního patentu. Po roce 1620 se situace pro obyvatelstvo nekatolického vyznání zhoršila, nekatolická náboženství byla císařem zakázána a nastalo období rekatolizace. Moje práce se zabývá otázkou do jaké míry a zda vůbec byla rekatolizace na opočenském panství úspěšná. Pro lepší orientaci uvádím před samotným rozbohem dat získaných ze Soupisu poddaných i charakteristiku panství Opočno a jeho dějiny.

Data získaná ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 ukazují, že opočenské panství bylo z velké části nekatolické. Katolické obyvatelstvo žilo převážně ve městech, proto se moje podrobnější analýza věnuje právě městům a jejich obyvatelům. Při analýze jsem se soustředila na rozložení počtu nekatolíků s nadějí, nekatolíků bez naděje a katolíků v závislosti na věku, následně pak na povolání. Při studiu dat jsem narazila na poměrně velký počet katolíků, kteří nepocházeli původně z opočenského panství. Jednu kapitulu tedy věnuji i rozboru náboženských poměrů v závislosti na původu obyvatel.

Soupis poddaných podle víry ukazuje na velký počet nekatolíků na opočenském panství ještě v době, kdy byla veškerá nekatolická náboženství zakázána. V dalších částech své práce se snažím popsat osud nekatolíků na tomto panství, zda ve své víře setrvali, či přestoupili na víru katolickou. Důkazem, že rekatolizace na tomto panství byla neúspěšná jsou události tzv. Opočenské rebelie z roku 1732, které je věnována jedna kapitola.

Na závěr práce uvádím soupis počtu poddaných, kteří se přihlásili k reformované církvi po vydání tzv. tolerančního patentu roku 1781. Právě opočenské panství mělo velký počet tzv. tolerančních přihlášek, které opět ukazují na neúspěch rekatolizačních komisí.

V práci jsem vycházela převážně ze „Soupisu poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko“, zpráv královéhradecké konzistoře uvedených v knize A. Neumanna „Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké

I.“ a ze seznamu tolerančních přihlášek vydaných v roce 2003:“ Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782. Země Čechy. Kraj 15. Hradec Králové“. V části věnované charakteristice a historii opočenského panství jsem vycházela z „Berní ruly“ a z knihy „Opočno 1068-2000. Historie v datech“. Data k Opočenské rebelii jsem získala z publikací Krajského muzea v Hradci Králové „Opočenská rebelie“ autora I. Kořána.

2 Nekatolictví v Českých zemích po roce 1620 až do vydání tolerančního patentu

Po porážce českých stavů 8. 11. 1620 na Bílé hoře se situace pro nekatolické obyvatelstvo v Českých zemích změnila. Oficiální politika státu se postavila proti nekatolíkům, ne však z čistě náboženských důvodů, nýbrž i z důvodů politických¹. Postup proti nekatolíkům nebyl zdaleka drastický. Stát vyvíjel sice rekatolizační tlak na obyvatelstvo, ale pokud došlo k dobrovolnému přestupu ke katolictví, byl státní aparát k těmto přeběhlíkům velmi mírný. Problémy však nastávali na územích, která byla tradičně nekatolická, jako tomu bylo právě ve východních Čechách, jejichž částí se zabývá tato práce. Východní Čechy - Hradecko bylo po několik století známé jako bašta protestantismu. Už od dob husitství zde byl silně zakořeněn odpor ke katolickému náboženství, přičemž významnou roli sehrál husitský kazatel mistr Ambrož, který se uchýlil se svými stoupenci do Hradce Králové, aby tam vybudoval tzv. „Malý Tábor“ a jako jeden z posledních hájil téměř opuštěné revoluční myšlenky. V pozdější době poskytovaly horské samoty a malé vesničky útulek různým nekatolickým bratrstvům a sektám,(...) jako byla Kunvaldská jednota, ze které se později vyvinula Jednota Bratrská. Nekatolíci setrvali převážně na severu a severovýchodě kraje v příhraničních oblastech.²

Z těchto důvodů probíhal rekatolizační proces na Hradecku pozvolna a pomaleji než v jiných krajích a postup proti nekatolíkům byl tvrdší.³

První vypovídající dekret pro kalvínské a bratské kněží platný pro celý stát byl vydán 13.prosince 1621⁴. Zpočátku byli ušetřeni luteránští kazatelé, kvůli spojenectví katolíka Ferdinanda II. Habsburského s luteránským saským kurfiřtem Janem Jiřím. Vypovězení kněží se měli vystěhovat do tří dnů. Pokud tak neučinili, byli násilím vystěhováni. Tato přísná nařízení byla ale dodržována pouze v Praze. Na venkově tito kazatelé zůstávali na svých místech i několik měsíců.

¹ Jedná se o období třicetileté války (1618-1648), kde proti sobě stojí strana katolická a nekatolická.

² *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko I.* Praha 2000, s. 6.

³ **REZEK, A.:** *Dějiny prousového hnutí náboženského v Čechách od vydání patentu tolerančního až po naše časy I.* Praha 1887. s. 20.

⁴ **REZEK, A.:** *Dějiny prousového hnutí náboženského v Čechách od vydání patentu tolerančního až po naše časy I.* Praha 1887. s. 23.

V roce 1622 museli podle nařízení opustit kazatelská místa i luteránští kněží a roku 1623 bylo vypovězeno veškeré nekatolické kněžstvo z Čech a Moravy, a zároveň byly zastaveny všechny nekatolické náboženské výkony. Kostely a fary měly být dány do rukou většinou katolického kněžstva a obyvatelstvo bylo pod finanční pokutou donuceno docházet na katolické bohoslužby. Persekuce proti nekatolickému obyvatelstvu se projevovala i v jiných sférách soukromého života. Cechovní práva mohla být nadále udělena pouze katolíkům, stejně tomu bylo se svěřováním veškerých rychtářských a konšelských úřadů. Nemalým zásahem do života nekatolíků byl jistě i zákaz pohřbů na katolických hřbitovech.

Královským patentem z 9. dubna 1624 bylo posléze zakázáno na celém Českém království jakékoliv jiné náboženství než římskokatolické. Definitivním koncem nekatolictví, alespoň co se jeho oficiální existence týká, bylo vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627, které stanovilo závaznost katolické víry i pro šlechtu. Toto nařízení však nebylo důsledně dodržováno. Nekatolická šlechta se zpočátku zdráhala přestoupit na víru katolickou a až do konce třicetileté války se její snahy do jisté míry dařily, protože pozornost panovníka byla namířena jiným směrem.

Po třicetileté válce byl však na šlechtu i zbylé obyvatelstvo vyvíjen tlak vyšší a důslednější. Reakcí na rekatolizační tlak jak byl přestup ke katolické víře, tak emigrace. Přestup na katolickou víru zahrnoval nutnost účastnit se vyučování katolickému náboženství a povinnost účastnit se všech katolických obřadů⁵. Značná část svobodných stavů - tedy šlechty a měšťanů v královských městech - dala přednost emigraci před násilou rekatolizací – podle Josefa Pekaře se jednalo až o jednu pětinu či jednu čtvrtinu politického národa⁶

Protireformační zásahy vyhnaly faráře nekatolické, ti ale nebyli nahrazeni faráři katolickými, kterých byl nedostatek. Lidé se tak navraceli ke starému přesvědčení, k nekatolictví. Prioritou rekatolizačních komisí bylo obsazení far a farností katolickými duchovními a omezení, či zabavení nekatolické – sektářské – literatury. Zabavená literatura však nebyla včas a dostatečně nahrazena kvalitní katolickou literaturou a lidé, kteří toužili po četbě, si tak pořizovali literaturu zahraniční, nekatolickou, převážně ze Saska a Lužice.

Dalším problémem, se kterým se setkávala katolická strana, bylo jen velmi obtížné vytvoření alespoň základních podmínek pro fungování katolických far a

⁵ Na některých územích bylo striktně dohlíženo, zda se přestoupení nekatolíci skutečně účastní všech katolických svátků a rituálů a pravidelně navštěvují bohoslužby.

⁶ **FIALA, J.:** *Hrozná doba reformace*. Heršpice 1997. s. 84.

farností. Při soupisu stavu far po roce 1627 bylo zjištěno, že na některých panstvích nebyly vytvořeny základní podmínky pro obsazení far katolickým duchovním. Část kostelů a far byla vydrancována procházejícím švédským vojskem, část z nich zchátrala poté, co ji byli nuceni opustit nekatoličtí kněží.

Nekatolictví se navíc udrželo také díky tomu, že ještě v roce 1650 byla některá panství v rukou původně nekatolických pánů, kteří své poddané dostatečně nenutili k přestupu na katolickou víru⁷. To byly jen některé problémy, se kterými se setkávala ústřední reformační komise v čele s arcibiskupem kardinálem Arnoštem Harrachem, která byla zřízena samotným panovníkem a která vysílala do krajů misionáře a komisaře, kteří pak v jednotlivých krajích dohlíželi na průběh rekatolizačních snah.

Rekatolizace s sebou přinášela i nové problémy, jako byla přetrvávající, či snad sílící lidová zbožnost, přerůstající ve výrazné laické přístupy k víře.

Husitství vystoupilo proti kultu světců a relikvií, které v sobě nesly prvky laické víry.⁸ Reformace, příchod nových konfesí (luteráni, vznik Jednoty Bratrské) a vliv kalvinismu ovlivnily přístup obyvatel k rituálům, které byly do jisté míry oslabeny či puritánsky zjednodušeny. Protireformace však s sebou přinášela i posílení tradiční kultury. Té dávala relativně volný průchod, pokud nepřerostla v očích církve ke kacířství nebo čarodějnictví. S protireformačními snahami se časově pojí i první významné procesy s čarodějnicemi, neznamená to však, že by se snad tento typ magie vyskytoval více než v době reformace, pouze katolické církevní soudy k těmto projevům přistupovaly méně tolerantně než dříve.

Postup katolické církve proti reformaci a sektářství byl podpořen vydáním několika patentů.⁹ V roce 1717 je patentem přikázáno, že se v zemi nesmějí trpět žádní tajní protestantští agitátoři.¹⁰ Taková osoba měla být okamžitě zatčena. Katoličtí představení měli také za úkol pátrat po zapovězených knihách¹¹.

O osm let později, tedy v roce 1725, byla provedena zásadní změna v trestání sektářství. Sektářství, původně zločin, bylo klasifikováno jako prohřešek proti státu a

⁷ toto nebyl případ Opočenského panství. Panství bylo od roku 1643 v rukou rodu Colloredů, kteří se hlásili k víře katolické.

⁸ PETRÁŇ, J., et al.: *Dějiny hmotné kultury II*. Praha 1997, s. 52.

⁹ Jistý typ důkazu, že nekatolictví stále existuje a hraje svoji roli, jinak by panovník nevydával další, doplňující patenty.

¹⁰ Zahraniční agitátoři působili převážně v příhraničních oblastech s luterskými státy, jak tomu bylo i na Opočensku.

¹¹ Na druhou stranu se proti těmto opatřením postavila i katolická strana. (arcibiskup pražský odmítá se účastnit stíhání sektářů tímto způsobem – opatření je moc přísné)

tedy souzeno pouze soudem světským, nikoli církevním. Nejčastějším trestem pro sektáře bylo vězení, kde odsouzení museli navštěvovat hodiny katolické výchovy a složit vyznání víry katolické.

Zpráva arcibiskupa pražského¹² o rozšíření sektářství v Českých zemích je důkazem, že i v polovině 18. století je sektářství, tedy převážně nekatolické náboženství, stále ještě poměrně rozšířeno. Převážně tomu tak bylo v městech pražských a na venkově v kraji čáslavském, kouřimském, chrudimském, a mladoboleslavském, hlavně pak v místech odlehlých, hornatých, kde byla kontrola misionáři a komisaři složitější. Opatření, která katolická církev učinila se týkala tištění nových katolických knih a jejich výměna za kacířské knihy. Rekatolizaci však stále bránil i fakt, že vrchnost a duchovní nepostupovali dostatečně rychle a tvrdě proti kacířům, jak císař uvedl v patentu z roku 1725, a ti pak mají čas na to, aby uprchli ze země. Dále jsou na škodu potulní písničkáři, jejichž písně nepodléhají cenzuře a jejichž vyznání je nejasné. Na nekatolická území docházejí také emisaři ze Saska a Lužice, kteří prý vysluhují tajně pod obojí.

K nepopulárnosti katolické víry přispívalo někdy také to, že některá katolická vrchnost postupovala tvrdě ve věcech manželských, často odpírala souhlas ke sňatku poddaných, ti pak odcházeli do jiné protestantské země, aby se mohli nechat sezdat.

Je tedy evidentní, že i přes veškeré snahy se nekatolictví nikdy nepodařilo zcela vymístit. Konec 18. století přinesl zásadní změnu v podobě tzv. tolerančního patentu, vydaného 13. října 1781 císařem Josefem II. Tento dokument povoloval kromě římskokatolického vyznání ještě existenci dalších tří vyznání: augšpurské (luterské), helvetské (kalvínské) a řeckopravoslavné. Po vydání tolerančního patentu bylo poddaným dovoleno se přihlásit k těmto nově povoleným vyznáním a za předem stanovených podmínek – počet přihlášených členů apod. si založit sbor, pozvat nekatolického faráře a scházet se v nově zřízených modlitebnách. Velká část obyvatelstva, přihlášeného na začátku roku 1782 se snažila navrátit k odkazu Jednoty bratrské. Tato církev však patentem nebyla povolena, proto poddaní svoje výpovědi ještě v průběhu roku 1782 změnili a přihlásili se většinou k helvéskému vyznání, které bylo blíže odkazu Jednoty bratrské než vyznání augšpurské.

¹²Jan Mořic Gustav z Manderscheid-Blankenheimu (1733-1763), in NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740*. Hradec Králové 1931.

3 Opočenské panství

3.1 Historie Opočenského panství

„Tu Smil, syn Boženův, jenž byl správcem na hradě Žatci, vzal spolu s Kojatou Konráda, Otu a Jaromíra za pravice a řekl: „Pojdme a uvidíme, zda lstivo a líčená upřímnost jednoho muže více zmůže či nabude vrchu spravedlnost a vzácná upřímnost tří bratří, jež spojuje stejný věk, jedna vůle a táž moc a jež podporuje větší množství bojovníků“. Nastane v táboře nemalé pozdvižení lidu. „Do zbraně, do zbraně!“ volají někteří a všem je proti myslí ona nerozvázná biskupská volba. A tak většina vojsk přidala se k těm třem pánům a položili se táborem u hradu Opočna a pod ním.“¹³ Takto lze citovat první zmínku o Opočně a opočenském panství z Kosmovy kroniky. Na místě dnešního zámku stával hrad, který měl plnit obrannou funkci. Název Opočno (dříve používáno Opočen) je odvozen od kamene-opuky, který se v této oblasti hojně nachází. Opočenský hrad byl součástí strážního systému hradů strážících tzv. Kladskou stezku.

Opočno jako městečko je poprvé zmíněno roku 1359, kdy také nacházíme první zápis o faře v Opočně. Majitelem Opočna a jeho okolí byl v této době pravděpodobně Mutina z Dobrušky, jehož rod vlastnil opočenské panství až do konce 14. století, kdy jej předal do držby Půtovi mladšímu z Častolovic, po jehož působení přešel zámek do majetku pánů z Náchoda. Už ve 14. století je možné doložit, že k panství náleží ves Čánka, v 15. století pak ves Kostelec a Meziříčí.¹⁴

Za husitských válek byl opočenský hrad roku 1421 neúspěšně obléhán vojskem Jana Žižky z Trocnova. Opevnění hradu v majetku Jana Městského z Opočna podlehl obléhání husitů až v roce 1425, kdy byl jak hrad, tak i město a přilehlé vesnice vypáleny. Po husitských válkách se na opočenském panství vystřídal mnoho majitelů, mezi nimiž byl i Jiří z Poděbrad, který jej převedl do rukou Valečovských z Valečova. Tito měli ve svém erbu zlaté slunce na modrém poli, které setrvalo ve znaku města až do dnes. Roku 1495 koupil Opočno a vsi Kamenec, Křovice, Miličany, Pohorí, Příčno, Pulice, Radliště, Semechnice a Trnov, město Dobrušku a ves Domašín Mikuláš ml. Trčka z Lípy, který zanedlouho panství rozšířil přikoupením vsí Čánka, Deštné, Dobré, Dobříkovec Hlohov, Jesenice, Lázec, Městec, Meziříčí, Mokré, Přepychy, Rohenice, Rychnověk, Slavětí, Stěnkov, Šejstajovice,

¹³ *Kosmova kronika česká*. XXIV.kap., Praha 2005.

¹⁴ **RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.:** *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha 2006 s. 17-18.

Veselice a město Třebechovice¹⁵ a položil tak základ významného panství. Dokladem o rozsahu panství je seznam vsí a měst, která patřila roku 1533 k panství Jana Trčky z Lípy. Zmiňovány jsou tato města: Dobruška, Třebechovice, a vsi: Bělušovice, Blešno, Bukovina, Čánka, Dobříkovec, Dobřínov, Domašín, Domkov, Hlohov, Holíšovice, Hradiště, Chrobkov, Janovice, Jeníkovice, Jsenice, Kamenice, Králova Lhota, Krňovice, Křovice, Libratice, Lično, Lozice, Mělčany, Městec, Meziříčí, Mokré, Nepasice, Ples, Újezdec, Podlažice, Pohoří, Přepychy, Pulice, Rohenice, Roztoky, Rychnov(ek), Semechnice, Skupíce, Slavětín, Stěnkov, Šejstajovice, Trnov, Třebešov, Val, Vselice, Výrava, Zvole a pustý dvůr Úlišť.

Roku 1538 přikoupil k opočenskému panství Jan Trčka z Lípy ještě ves Ledce, Polánku, díl vsi Přepychy a půl hradu Frymburka. K roku 1538 tedy nacházíme na opočenském dominiu tři města a 50 vesnic.

Z dějin opočenského hradu, resp. zámku je dobré zmínit jeho renesanční přestavbu z let 1560 -1569, který dal zámku dnešní známou podobu s renesančními arkádami. Koncem 16. století se opočenské panství opět rozrostlo, a to konkrétně roku 1588, dva roky po tragické morové epidemii na Opočensku, zakoupili Trčkové z Lípy pro panství ještě: Bačetín, Běstvin, Brtva, Březiny, Dobré, Deštné, Hlinné, Hludkovice, Chábor, Jílovice, Klášter, Lhotu, Lomy, Masti, Mnichovy, Myškov, Očelice, Osečnice, Ostašovice, Oujezd, Podbřezy, Polánky, Provoz, Spáleníště, Novou Ves, Vranov, Vršovku, Vyhnance, Zádolí a Zvole (obce Borová, Hluky, Lipiny, Paseky, Polom, Trčkov, Záhornice ještě nebyli)¹⁶. Za jednoho z posledních vlastníků z rodu Trčků – Jana Rudolfa – bylo povoleno na paství dosazení evangelických církevních a školních správců a v roce 1616 vydal Jan Rudolf Trčka pro všechna trčkovská panství utrakvistický řád bohoslužeb¹⁷.

Jan Rudolf Trčka z Lípy, který patřil k nejmajetnějším feudálům v Čechách, byl roku 1593 přijat do panského stavu a roku 1628 povýšen do stavu hraběcího. Při stavovských nepokojích 1618-1621 udržoval vztahy na obě strany, čímž si proti sobě popudil jak stavy, tak i císaře a byl po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře vyšetřován jako povstalec. Řízení opočenského panství měla však na starosti převážně jeho žena Marie Magdalena z Lobkovic, která svůj majetek po Bílé hoře rozšířila nákupem zkonfiskovaných statků po roce 1621.

¹⁵ RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.: *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha 2006 s. 18.

¹⁶ RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.: *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha 2006 s. 23-24.

¹⁷ RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.: *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha 2006. s. 27.

Hospodářství se na přelomu 16. a 17. století mírně pozastavilo. Příčinou byla jednostranná orientace Trčků na rybníkářství (k roku 1598 je zaznamenáno 70 rybníků)¹⁸, odchod obyvatel do podhorských oblastí a také nákladná přestavba zámku. Vrchnost k opětovnému oživení hospodářství vyžadovala na poddaných zvýšenou robotní dávku a nutila poddané k práci v lese a na stavbách.

K problémům hospodářské situaci se přidal také útlak náboženský. Po vydání Obnoveného zřízení zemského přijela na 2. února 1628 na Opočno komise vedená Kašparem z Questenbergu, jenž měla zajistit přijetí katolického náboženství všemi poddanými trčkovského panství. Rekatolizační komise přinutila Trčky, aby se zavázali císaři Ferdinandu II. k provedení rekatolizace. Poddaní se den po příjezdu komise (tzn. 3. února 1628) začali bouřit, během jednoho týdne obsadili město Opočno a o měsíc později dobyly za použití střelného prachu Novoměstský zámek. Na potlačení tohoto povstání byl povolán španělský generál Martin Huerta, který nechal povstalce zatknout a uvěznit. Povstání bylo ukončeno 4. května 1628, kdy bylo podle P. Roštlapila „sta sedláků usmrceno vplétáním v kole, vstrčením na kůl, všichni ostatní zohaveni, a cejchem poznamenáni, takže potom na dědinách nebylo muže, který nebyl zmrzačen.“¹⁹ Podle pramenů bylo usmrceno asi 600 účastníků povstání, asi 500 jich bylo zmrzačeno uřezáním uší nebo nosů a vypáleným cejchem. Měštům na trčkovském panství byla uložena pokuta ve výši 50 000 kop míšenských.

Téhož roku – 1628 - přestoupil Adam Erdman a jeho otec Jan Rudolf Trčka z Lípy na katolickou víru. Marie Magdalena z Lobkovic dostala od samého císaře výsadu, že může až do své smrti setrvat při víře nekatolické. Roku 1631 se na Opočně setkal Albrecht z Valdštejna s Jaroslavem Sezimou hrabětem Rašínem z Rýzmburka, který působil jako emigrant ve švédských službách. Zde se pravděpodobně začaly Valdštejnovy styky se zástupci švédské strany. Valdštejnova politika byla ukončena jeho zavražděním roku 1634 v Chebu, kde zahynul i jeho přítel, spolupracovník a švagr Adam Erdman Trčka z Lípy. Majetek Adama Erdmana Trčky z Lípy (mj. i opočenské panství) byl na základě císařského patentu zkonfiskován. Za třicetileté války (tedy za vlastnictví A.E. Trčky z Lípy) patřila k opočenskému panství: 3 města, 3 městysi, 76 vesnice a žilo zde 1189 usedlých obyvatel a 500 obyvatel s potahy²⁰.

¹⁸ NETKOVÁ, J., PAULÍK, M.: *Sylabus. Průvodcovský text – zámek Opočno*. Pardubice 1983. s. 34.

¹⁹ Čítanka kraje Opočenského a Dobrušského. Hradec Králové 1937.

²⁰ RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.: *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha 2006. s. 30.

Podle zápisu dosáhl jejich nemovitý majetek výši 3 107 865 zlatých²¹, celkový majetek byl odhadován na 5 000 000 zlatých. Jednotlivá panství z majetku Trčků byla rozdělena mezi císařovy stoupence. Opočenské panství získal italský šlechtic Rudolf Colloredo, který za panství zaplatil pouze 51 456 rýnských zlatých. Z původního trčkovského panství byly vyčleněny pouze obce Dobré, Rovné, Hlinné, Deštné, Mnichov, Lom a Osečnice a byly připojeny k Černíkovcům.

Po Rudolfu Colloredovi převzal panství jeho synovec Ludvík, propagátor kapucínského řádu, který nechal roku 1673 zřídit na svém panství kapucínský klášter. Rozloha panství v 17. století byla podle údajů Berní ruly²² 302 km. Na dominikál připadlo 33% celkové půdy, na rustikál 67% veškeré plochy panství. Obyvatelstvo (9 539 obyv., z toho 4676 mužů) bylo převážně nekatolické, ke katolické víře se hlásilo 256 osob, většinou úředníků na zámku. Opočenské panství bylo za prvních Colloredů jedním z největších dominií v hradeckém kraji.²³

Trčkové patřili k nekatolickému táboru, stejně tak, jako Marie Magdaléna z Lobkovic, která si v roce 1620 vyžádala na císaři Ferdinandovi II. povolení zůstat u protestantské víry. Náboženský tlak na nekatolíky na opočenském panství nastal tedy až s nástupem Colloredů. Ti byli císařskou důtkou donuceni povolati na Opočensko misionáře. Nekatolictví se zde nicméně stále udržovalo, v kraji působili tajní kněží a predikanti. Roku 1646, ještě v průběhu třicetileté války, vydal císař Ferdinand II. dekret jak proti jinověrcům, tak proti shovívavé vrchnosti. Následoval patent z roku 1650, kdy císař opětovně zdůraznil, že je povolené jen katolické náboženství. Rok po vydání patentu byl v Čechách proveden Soupis poddaných podle víry, ve kterém ale 97% obyvatel na Opočensku uvádí svoji víru jako nekatolickou.

V roce 1651, tedy v roce, kdy byl proveden soupis poddaných, působili na Opočensku jen tři katoličtí kněží: P. Jiří Leopold Firlevidemský, děkan v Dobrušce, P. Samuel Sigmund Schembolides, farář v Přepychách a P. Jan Ignác Karel, farář v Třebechovicích. Ti napomáhali v protireformační činnosti jezuitům Adamu Kravařskému a Janu Schweizovi, kteří měli přivést obyvatelstvo tohoto panství na správnou víru. Ani tyto snahy ale neměly výrazné výsledky. Na Opočensku začala tedy působit rekatolizační komise, vedená generálním sekretářem Mikulášem ze

²¹ NETKOVÁ, J., PAULÍK, M.: *Sylabus. Přívodcovský text – zámek Opočno*. Pardubice 1983. s. 35.

²² první úplný soupis daňových povinností v Českém království z roku 1654.

²³ *Berní rula. Sv. 13, Kraj Hradecký. 2.díl*. Praha 1954.

Schoenfeldu. Rekatolizační komise neměla také viditelné výsledky, nicméně se zasloužila o uvěznění tajného nekatolického duchovního Jakuba Nicasiusa, který byl za svou činnost pronásledován jezuitu. Roku 1688 byl zatčen a vězněn v Opočně a Hradci Králové, kde téhož roku zemřel²⁴.

Pro podpoření protireformačních snah na Opočensku přijeli na toto panství roku 1726 P. Antonín Koniáš a Adam Mateřovský, kteří zde vystřídali jezuitu a misionáře P. Třebíského a převzali starost o kontrolu knih, podávání zpráv o pohybu emigrantů a obecně o migraci poddaných. Za jejich působení bylo dle zpráv královéhradecké diecéze do roka očištěno od sektářství skoro 25 osad, zabaveno 3000 knih, do církve (katolické) navraceno 800 osob.

P. A. Koniáš si všímal převážně horských krajů královéhradecké diecéze. Ani jemu se však stále nedařilo nekatolictví zcela potlačit. Obyvatelstvo např. stále čte nekatolickou literaturu. Koniáš proto vydal seznam zapovězených knih „Klíč blud kacířské otvírající.“ Knihy z tohoto seznamu byly obyvatelům zabaveny, (část obyvatel je ale podle královéhradecké diecéze odevzdala dobrovolně) a předány hradecké jezuitské koleji, kde zůstaly až do tolerančního patentu²⁵. Jako náhradu škody vydal A. Koniáš dle pramenů 2950 katolických svazků. Zabavené knihy navíc nebyly často zabaveny z důvodu jejich protikatolického obsahu, ale protože to byly knihy veskrze pověrečné, někdy až vulgární.

Působení protireformační komise a udržované kontakty s nekatolickou emigrací však měly za důsledek vzrůst požadavků nekatolíků vůči vrchnosti. Protikatolická nálada vyústila roku 1732 v tzv. Opočenskou rebelii, které je v této práci věnována kapitola 4.2.2. Povstání bylo velmi rychle potlačeno a viníci potrestáni. Přesto jejich chování svědčí o tom, že rekatolizační snahy na Opočensku nebyly zdaleka tak úspěšné.

Další událostí ovlivňující opočenské dějiny byl průběh tzv. Slezské války²⁶. Vojska pruského krále Fridricha II. procházela právě přes opočenské panství. V roce 1741 zimoval na Opočensku pruský pluk generála z Kalkensteinu a i v roce 1744 je

²⁴ NETKOVÁ, J., PAULÍK, M.: *Sylabus. Průvodcovský text – zámek Opočno*. Pardubice 1983. s. 39.

²⁵ ŠIMÁK, J. V. (ed.): Několik dokladů k bouři opočenské r. 1732. In *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 26, Praha 1917, s. 72.

²⁶ válečný konflikt mezi lety 1740 - 1763 o nástupnictví na trůnu Habsburské monarchie mezi Marií Terezií a jejími sousedy, Pruskem, Bavorskem a Francií. Důvodem bylo odmítnutí Pragmatické sankce a tudíž nástupnictví Marie Terezie, ale také územní nároky pruského krále Fridricha II ve Slezsku. První dva ze série konfliktů bývají proto také označovány jako slezské války, poslední střet je častěji nazýván podle své délky sedmiletou válkou.

Opočensko nuceno zásobovat pruskou armádu. Poté, co pruská vojska Opočno opustila, ničila toto panství vojska rakouská, která se na tomto území pohybovala až do roku 1745.

Stejně jako většina východočeských panství i Opočensko prožívalo v roce 1775 velkou selskou vzporu, organizovanou selským guberniem z Náchodska. Příčinou vzpoury byly vysoké robotní povinnosti a daně, které se staly po dvou letech neúrody téměř neúnosné. Povstalci táhli od zámku k zámku, od Hradce Králové k Chlumu a k Praze a žádali zrušení roboty. V kritické době byl na Opočno povolán praporek Colloredova pluku, který měl za úkol sřežít území mezi Metují a Orlicí. Dobové dokumenty uvádějí, že houf povstalců přitáhl k Opočnu o síle 250 až 600 mužů, z nichž někteří byli ozbrojeni kyji a sekerami a žádali na vrchnosti zrušení roboty. Ti byli potlačeni právě Colloredským plukem. Selské povstání, kterého se Opočensko účastnilo jen okrajově, skončilo porážkou selských rebelů u Chlumce, Nového Bydžova a Turnova téhož roku.

Po vyhlášení tzv. tolerančního patentu v roce 1781 se v únoru 1782 přihlásilo na opočenské kanceláři 319 rodin, které se chtěly odhlásit od římskokatolické víry, tj. Celkem 1148 osob.(viz. kapitola 4.3.1)

Roku 1848 mělo opočenské dominium celkovou výměru 30 690 ha polí a luk a 32 000 obyvatel. Většími městy byly: Dobruška, Opočno, Třebechovice, Nový Hrádek, Olešnice a 84 vesnic. Hospodářské postavení poddaných ale zřejmě nebylo nejlepší. Dokumentují to události z let 1845-1848. V roce 1845 došlo na Opočensku k masovým projevům odpírání roboty. Byla ustanovena deputace v čele s Jakobem Němečkem z Meziříčí, která ve Vídni předložila návrh na zrušení roboty. Ten byl však zamítnut a odpor poddaných byl zlomen vojskem a národní gardou²⁷.

Z dalších významných událostí na Opočensku je zapotřebí zmínit události týkající se prusko-rakouské války roku 1866. Na opočenském panství setrval v červnu roku 1866 VI. rakouský armádní sbor pod velením podmaršálka Viléma Ramminga, který odtud táhl k nedalekému Vysokovu, kde se zúčastnil 27.6. bitvy u Vysokova. Po porážce rakouského vojska zůstaly na Opočensku po tři měsíce pruské jednotky.

Vývoj Opočenska během a po první světové válce se nijak výrazně neliší od ostatních českých oblastí. Díky osídlení převážně českým obyvatelstvem se této oblasti vyhnuly problémy spjaté se sudetoněmeckou otázkou. Během Protektorátu

²⁷ RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.: *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech*. Praha 2006. s. 66.

Čechy a Morava (1938-1945) byl rodině Colloredo-Mansfeld roku 1942 zkonfiskován majetek na základě toho, že jmenovaná rodina patří k nepřátelům Říše a členové rodiny byli donuceni pracovat jako dělníci v cihelně v Pulicích. Opočensko bylo osvobozeno 5.- 9. května Rudou armádou 1. ukrajinského frontu, pod velením maršála Ivana Stěpanoviče Koněva. Přímo na osvobození Opočna se podílela 59. armáda pod velením generála-poručíka I.T.Korovnikova spolu s 21. armádou pod velením generál-plukovníka D.N.Guseva. Majetek rodu Colloredo Mansfeldů, který byl za války zkonfiskován, přešel po válce do rukou státu. Roku 1960 se Opočno stalo součástí Východočeského kraje, okresu Rychnov nad Kněžnou, jehož součástí je dodnes. V roce 1991 požádal Jeroným Medard Colloredo-Mansfeld a Kristina Colloredo-Mansfeld o návrat majetku, který byl zabaven jejich rodině na návrh Gestapa v roce 1942. Od tohoto roku je veden soudní spor o majetek původně náležející k opočenskému panství.

3.2 Hospodářská charakteristika opočenského panství

Opočenské panství se rozkládalo mezi Náchodským a Novoměstským panstvím na severu a panstvím Rychnovským na jihu a už od svého vzniku patřilo mezi největší panství ve východních Čechách. V době vzniku Berní ruly, tzn. v roce 1654, bylo opočenské panství největší na Hradecku.

Co se hospodářské situace týče, bylo opočenské dominium velmi různorodé. Z části se rozprostíralo na úrodné nížině²⁸, z části na podhorské pahorkatině a některé vesnice dokonce ležely přímo v horách.²⁹ Na úrodné nížině nacházíme vesnice s větším procentem drobných rolníků od půl lánu do jeden a půl lánu (51%), za nimi následují bezzemci. V horských oblastech naopak převažovali bezzemci a drobní rolníci do půl lánu. U některých vesnic (Nepasice, Blešno, Ledce, Polánka či Jeníkovic) je uvedeno, že část jejich příjmu tvořilo rybníkářství. Berní rula uvádí pro opočenské panství 10 vesnic bez selského gruntu, které se nacházely v horských oblastech. Výrobní síla byla však soustředěna do vesnic s fungujícími selskými gruntů. Takových bylo na Opočensku velké množství. V pol. 17. stol. tu nacházíme 46 vesnic s alespoň 10ti selskými usedlostmi, 17 vesnic s 10ti-20ti selskými

²⁸ říčky: Dědina, Zlatý potok, Bělá a řeka Metuje

²⁹ Orlické hory

usedlostmi a dokonce 4 vesnice s více jak 20ti selskými grunty³⁰. Nepřekvapí tedy, že Opočenské dominium mělo největší počet sedláků z celého Hradecka.³¹

Snažila jsem se o rozbor struktury obyvatelstva na základě jejich vyznání. Chtěla jsem zjistit, zda majetek, jeho výše či poloha vesnice nesouvisí do jisté míry i s vyznáním obyvatel. Jak dokládají následující kapitoly, nelze tuto souvislost dokázat. V 17. století žilo na Opočensku převážně nekatolické obyvatelstvo a výskyt obyvatelstva katolického je velmi nízký. Katolíci žili převážně ve městech a jako služebnictvo na zámku. Soupis poddaných podle víry uvádí 9346 obyvatel na opočenském panství, z toho žilo 2404 obyvatel ve městě a 6942 obyvatel na vesnici. Z celkového počtu obyvatel se 252 z nich hlásilo k víře katolické a 9094 k víře nekatolické (viz. Tab.č.1). Ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 lze označit oblast, kde se žili katoličtí obyvatelé, resp. kde byl počet katolíků ve vesnici větší než jeden. Jedná se o oblast v blízkosti měst Dobruška a Třebechovice. I v těchto vesnicích je ale procento katolíků tak malé, že zde nelze vyvozovat závěry o významu a poloze vesnice na vliv usídlení katolického obyvatelstva.

Problémem, který zmiňují katolické prameny 18. století, bylo nedostatečné obsazení far a farností na Opočensku katolickými duchovními poté, co nekatoličtí duchovní museli opustit svá místa. Pro celé opočenské panství fungovalo v roce 1651 21 kostelů. Byly to: kostel sv. Kateřiny v Meziříčí, kostel sv. Zikmunda v Králově Lhotě, kostel sv. Jošta ve Zvoli, kostel sv. Petra a Pavla v Jeníkovcích, kostel sv. Jakuba ve Vysokém Újezdě, kostel sv. Jana Křtitele v Klášteře, kostel sv. Matky Boží v Krňovicích, kostel sv. Máří Magdalény v Ledcích, kostel sv. Václava v Křivicích, kostel sv. Prokopa v Přepyších, kostel sv. Mikuláše v Dobřanech, kostel Všech Svatých v Sedloňově, kostel sv. Vavřince ve Volešnici, kostel sv. Martina ve Slavoňově, kostel sv. Jana Křtitele ve Skosenicích, kostel sv. Bartoloměje v Kostelicích, kostel sv. Matky Boží v Jesenici, kostel v Rohenicích, kostel sv. Václava v Dobrušce, kostel v Třebechovicích, kostel sv. Trojice v Opočně (filiální kostel). Na panství se dále nacházelo k roku 1651 8 far. Jsou to fary: v Přepyších, v Opočně (s filiálním kostelem), v Meziříčí, v Třebechovicích, v Jesenici a ve Zvoli, v Sedloňově, v Dobrušce.

³⁰ *Berní rula. Sv. 12, Kraj Hradecký. 2.díl. Praha 1954. s. 200-208.*

³¹ **PETRÁŇ, J.:** *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha 1964. s. 31.*

3.3 Náboženská situace na Opočensku po bitvě na Bílé hoře do vydání tolerančního patentu

Zprávy o nekatolících po roce 1620 se v královéhradecké diecézi vyskytují jen ojediněle, což ztěžuje charakteristiku náboženské situace v tomto regionu. První zmínky o nekatolících pocházejí až z doby po 1670³². Více jich však nacházíme až v 18.století, kdy byly duchovní úřady donuceny stíhat nekatolictví jako zločin proti státu. O nekatolících na tomto panství se velmi dobře vědělo. Zprávy popisují, že je na této diecézi povoleno kázání jezuitů kdekoliv je třeba. Je tedy patrné, že v kraji probíhala výrazná protestantská agitace, proti které bylo působení jezuitů převážně namířeno.

Protestantští agitátoři přicházeli ze Slezska a přinášeli s sebou protestantské knihy, ze kterých předčítali. Proti nekatolictví nechal jezuitský misionář P. Třebický, který působil na Hradecku počátkem 18. století postupovat systematicky, ale nikoliv násilně. Jedním z jeho postupů bylo např. vydání zákazu přijímání nekatolického pocestného, zvláště má-li u sebe zboží, či nařízení, že rychtářství může být předáno pouze katolíkově, který má dohlížet na obec. V případě, že některý z jejích obyvatel bude číst nebo rozšiřovat nekatolickou literaturu, má za úkol vše neprodleně nahlásit, zároveň také kontrolovat, kdo se pravidelně účastní bohoslužeb. Dále bylo přísně zakázáno mluvit o člancích víry či sporných biblických místech v hospodách a hostincích a na veřejných místech.

Oproti negativnímu působení postavil P. Třebický působení pozitivní. Po královohradecké diecézi požadoval prostředky na distribuci české katolické literatury, která měla nahradit literaturu nekatolickou, dostávající se na Opočensko ze zahraničí, převážně ze Saska.³³

Aktivita P.Třebického a strach z přílišného šíření nekatolické literatury byl oprávněný. Řada bývalých českých uprchlíků, kteří se vrátili ze Slazska, Saska i z Uher s sebou přinesli množství tiskovin, které z velké části podpořily vznik Opočenské rebelie.

Od roku 1724 působil na Opočensku s P. Třebickým i jezuitský misionář Adam Proustka. Proustka ve svých zprávách zmiňuje, že se na Opočensku nachází velké

³² NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740*. Hradec Králové 1931. s. 15.

³³ NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740*. Hradec Králové 1931. s. 15.

množství nekatolíků, kteří jsou tak zatvrzelí, že se raději zřeknou všech nebeských radostí, než aby přešli na pravou víru. Oba misionáři zabavili poměrně velké množství nekatolické literatury³⁴, ale nedodali bohužel z počátku dosti katolické literatury jako náhradu. Obyvatelé si tudíž pořídili literaturu novou, opět nekatolickou z Drážďan, Žitavy a Halle. Ideálním pro koupi této literatury byl rok 1724, který byl velmi neúrodný a proto se mnoho emigrantů vracelo ze Saska do Čech, kde vyměňovali žádané knihy za obilí a jiné potraviny³⁵.

V roce 1725 vystřídal P. Třebíckého na Opočensku A. Koniáš, jehož působení bylo z hlediska rekatolizačních snah úspěšnější. Dle katolických pramenů se mu podařilo očistit skoro 25 osad, zabavit více jak 3000 knih³⁶ a zpátky ke katolictví přivést asi 800 osob.

Důvodem k propuknutí Opočenské bouře nebyl jen postup rekatolizační komise, či blízký kontakt s emigranty v Sasku, ale také v některých případech laxní přístup katolických kněží k rekatolizaci. Dokonce i prameny královéhradecké diecéze uvádějí, že dobrušský katolický vikář byl, podle vyjádření kontrolní komise, neschopný jakékoli misijní činnosti, velmi slabě působil na své farnosti a při samotných svátcích. Posledním a nemalým důvodem byl velmi tolerantní přístup vrchnosti ke stále se projevujícímu nekatolictví. Vrchost sice tyto projevy nepodporovala, nicméně proti nim nijak dramaticky nezasahovala.

Opočenská rebelie, největší nábožensky motivované povstání v Hradeckém kraji začalo roku 1732 událostí mimo český stát. Vůdce saských emigrantů a nekatolíků Jan Liberda se obrátil na pruského krále s žádostí o přijetí českých náboženských emigrantů. Prusý král následně vydal povolení – silně neurčité - , že se čeští emigranti mohou usadit v jeho pustých braniborských državách. Měl ale pravděpodobně spíše na mysli Herrendorfské obyvatele než nové emigranty z Čech. Agitátoři ze Saska pak v Čechách přemlouvali obyvatele, aby přestoupili k luteránství a odešli ze země. Tyto jejich výzvy vyslyšeli jen někteří, proto se agitátoři – emisaři – soustředili na rozdávání a čtení nekatolické literatury, debaty s obyvatelstvem a zpívání písní. Tato

³⁴V letech 1714 - 15 (jen za působení P. Třebíckého) bylo v celé diecézi zkonfiskováno 44 knih, v roce 1717 jich už ale bylo 130.

³⁵ NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740*. Hradec Králové 1931. s. 23.

³⁶Knihy nepálil, předával pouze hradecké koleji ke spálení, kde ale zůstaly až do tolerančního patent. Místo zabavených knih vydal za náhradu podle pramenů 2950 katolických svazků. Zabavené knihy nebyly navíc ani často zabaveny z důvodu jejich protikatolického obsahu, ale protože to byly knihy veskrze pověrečné, někdy až vulgární.

setkávání byla jistě spouštěcím mechanismem opočenského povstání, které vyvrcholilo sepsáním tzv. Memoranda, ve kterém poddaní žádají vrchnost, aby jim povolila navrát k jejich staré evangelické víře. Hrabě Rudolf Josef Colloredo, kterému byla žádost roku 1732 předložena, toto Memorandum odmítl a povstalce nechal zatknout a uvěznit na Opočně a v Hradci Králové. Povstalci byli poté souzeni světským soudem a stíháni ne pro kacířství, ale pro povstání. Odsouzeni byli na několik let k veřejným pracem. Tento trest jim byl ale po 4 letech odpuštěn a bylo jim dovoleno navrátit se zpět domů. (viz. kapitola číslo 3.2.2)

Trest pro povstalce ale nezastrašil agitátory působící v příhraničních oblastech. Ze zpráv kralovéhřadecké diecéze vyplývá, že na Opočensku agitátoři nepřestali působit a i nadále rozdávali, resp. prodávali nekatolickou literaturu.

Po neúspěšné snaze zabavit veškerou zakázanou literaturu přistoupila katolická církev k opačnému postupu. Postup proti sektářům byl stále poměrně mírný. Pro zajištění veškeré sektářské literatury byla dokonce vyhlášena tříměsíční amnestie, kdy mohli obyvatelé beztrestně odevzdat nekatolické knihy³⁷ a přiznat účast na nekatolických bohoslužbách či setkáních. Všichni se mohli bez výsledku přihlásit ke katolické víře, naopak ti, kteří tak neučinili a u kterých by byla objevena nekatolická literatura, měli být tvrdě potrestáni.

Roku 1736, tedy jen 4 roky po neslavném konci opočenské rebelie, se na Opočensku znovu vyskytují agitátoři ze Saska. 38 obyvatel prchlo z Lochenice do zahraničí a byly pořádány tajné schůzky v Meziříčí, Jesenici, Přepychách a Třebechovicích. Při postupu proti těmto nekatolíkům již P. Firmusovi, který v této době na Opočensku působil jako misionář, pomohla opočenská vrchnost, která vydala rozkaz navštěvovat katolické bohoslužby a kázání P.Firmuse.

Další vlna protikatolické akce se zvedla po návratu odsouzených během opočenské rebelie. Ti se z Prahy na Opočensko navrátili roku 1736, nikoliv jako napravení hříšníci, ale naopak chlubíce se svými tresty. Stouplo jim sebevědomí a dokonce otevřeně docházeli k sektářům do Smiřic.³⁸ Misionáři na Opočensku tak požádali o posílení z pouhých dvou na deset, jejich žádosti ale nebylo vyhověno. I

³⁷ I přes tato opatření bylo podle zprávy Antonína Duchoslava Petra 18.února až 4.bezna 1751 opět zabaveno a spáleno 250 kusů zakázaných knih, vráceno 570 kusů.

³⁸ NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře kralovéhřadecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740*. Hradec Králové 1931. s. 46.

počet far, který se měl zvednout o 25, se neuskutečnil v míře, která by byla dostačující - byly založeny pouze 4 nové farnosti.

K nekvalitnímu postupu proti nekatolíkům přistupoval také shovívavý přístup vrchnosti a úředních orgánů – rychtáři mlčí k činnosti tajných agitátorů, někdy je dokonce i podporují³⁹ Nejradikálněji se ze šlechty proti katolické církvi vyjadřoval hrabě Špork⁴⁰, který se otevřeně hlásil k pochybnostem o některých člancích katolické víry a velebil Lutherův překlad Bible. Kníže Rudolf Josef Colloredo byl dobrým přítelem hraběte Šporka, snad proto byl k nekatolíkům na svém panství přeci jen shovívavější.

Další průběh událostí týkajících se problematiky tajného nekatolictví není v pramenech dostatečně popsán, protože se situace po opočenské rebelii z velké části uklidnila.

Při selském povstání roku 1775 se sice Opočenští pokusili k vzpouře připojit, jejich požadavky ale nebyli vyplněny. Rychtáři, kteří s vrchností jednali další protivrchnostenské akce nepodnikli, tudíž se tento rok na opočenském panství obešel bez vážnějších incidentů.

To, jak bylo nekatolictví na Opočensku stále silně zakořeněno se projevilo až po vydání tolerančního patentu roku 1781. Zpráva o tolerančním patentu se na Opočensko dostala nejprve z neoficiálních zdrojů. Na jaře roku 1782 byli právě obyvatelé opočenského panství mezi prvními, kteří požádali o přestup na jiné náboženství. Zprvu se sice hlásili a požadovali přestup k Jednotě bratrské, ta však nebyla tolerančním patentem povolena, proto své výpovědi ještě během roku 1782 změnili a přestoupili k tzv. reformované církvi (helvétskému vyznání) založené na myšlenkách Kalvínových. V říjnu roku 1782 bylo na opočenském panství evidováno 1147 obyvatel, kteří požádali o přestup k reformované církvi.

³⁹ V Dobrušce je rychtářem v této době nekatolík

⁴⁰ FRANTIŠEK ANTONÍN HRABĚ ŠPORK (1662-1738)

4 Rozbor náboženské situace na opočenském panství 1620-1781

4.1 Náboženství na Opočensku v 2.pol. 17. Stol.

Pro popsání náboženské situace na Opočenském panství v 2.pol. 17. století vycházím ze Soupisu poddaných podle víry, vypracovaném roku 1651. K charakteristice náboženské situaci před rokem 1651 není bohužel dostatek pramenů. Lze však předpokládat, že obyvatelé opočenského panství, které bylo součástí tradičně nekatolických východních Čech, byli taktéž převážně nekatolíci. Tuto situaci potvrzují data ze Soupisu poddaných podle víry, které uvádějí většinu obyvatelstva na Opočensku jako nekatolíky.

4.1.1 Soupis poddaných podle víry:

Soupis poddaných podle víry nechal vypracovat roku 1651 římský císař a český král Ferdinand III. Habsburský pro zjištění stavu země po třicetileté válce.

Podnět k vypracování dokumentu dali čeští místodržící svým patentem z 16. listopadu 1650, ve kterém nařizovali všem krajským hejtmanům pořídit soupis obyvatelstva kraje podle náboženského vyznání. Evidováni měli být jak poddaní, tak i vrchnost, úředníci patrimoniální správy, měšťané královských a poddanským měst a svobodníci. Do soupisu nebyli zařazeni pouze vojáci a duchovenstvo. Vytvoření soupisu měl na starosti většinou hejtman či jiný vrchnostenský úředník, ve městech obyvatele sepisoval purkmistr či městský písař na příkaz městské rady. Na menších statcích je majitel často vyhotovoval sám.⁴¹

Soupis obsahuje jméno, stav, povolání, věk, náboženské vyznání jednotlivých osob a je vždy na konci soupisu pro jednotlivé panství doplněn zprávou o duchovní správě panství, stavu far, kostelů a záduší. I přes svoji stanovenou jednotnou formu je však v některých částech mírně odlišný. Tato odlišnost je způsobena velkým množstvím autorů - písařů, kteří soupis vytvářeli. Některé rubriky jednotlivých panství nebyly dostatečně vyplněny a chybí v nich údaje o stavu a povolání.

⁴¹ *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko. Praha 2000. s. 3.*

Vnitřní členění Soupisu poddaných však dodržuje základní a jednotné schéma, které uvádí vždy na prvním místě majitele panství či hejtmana s rodinou a sloužícími. Za ním následují obyvatelé poddanských měst v libovolném pořadí. Ve městech jsou však často na prvních místech uvedeni sedláci s rodinou a čeledí a až po nich následují zahradníci, chalupníci a podruzi. Osaměle žijící osoby jsou uvedeny obvykle na konci soupisu pro jednotlivou obec. U větších měst je obvyklé na konci Soupisu uvést také obyvatele, kteří byli v době konání soupisu dlouhodobě umístěni v městském špitále či starobinci a nebyli tak po jistou dobu součástí konkrétní domácnosti.

Autorem Soupisu poddaných pro opočenské panství je L.S. Enoch Clemens Vratislavský m. p. – hejtman panství Opočno, který svoji práci dokončil 2.května 1651. V jím vyhotovené části Soupisu nacházíme obvykle u poddaných jak křestní jména, tak i příjmení. Podruzi, čeled' a služebnictvo je ve většině případů uváděno jen se jménem křestním. Soupis opočenského panství se dále vyznačuje tím, že v něm není uveden stav obyvatel, tedy zda jsou jmenované osoby svobodné a či ve stavu panském, rytířském, městském, cizopanském nebo poddanském. Rubrika povolání je vyplněna ve více jak polovině případů pečlivě, u ostatních příslušníků domácnosti je v toto poli uveden rodinný poměr k hospodáři.

Věk obyvatel je v této části soupisu zapisován svědomitě, nicméně je nutné k němu přistupovat kriticky. V některých obcích je patné, že při zápisu věku docházelo k jeho zaokrouhlení.⁴² V těchto obcích je věk většiny obyvatel uveden pouze v desítkách, nikoli v jednotkách. Na druhou stranu je ve většině obcí svědomitě uveden věk dětí, často i na měsíce, samozřejmě za předpokladu, že jej rodiče uvedli správně.

Na konci soupisu pro Opočenské panství je uveden soupis far a farností a jejich povinností.

4.1.2 Náboženská situace ve městech

Na Opočenském panství se k roku 1651 nacházela tři města: Opočno, Dobruška a Třebechovice. Popis situace ve městech uvádím v odlišné kapitole z důvodu výrazně vyššího zastoupení katolického obyvatelstva ve městech než na venkově. Oproti

⁴² např. v obci Ledce je velká část obyvatel uvedena s věkem, který končí buď nulou nebo pětkou. Toto svědčí buď o zvláštní náhodě a jednotě obyvatel, co se týče roku narození, a nebo byl věk obyvatel zaokrouhlen

pouze 0.52% nekatolického obyvatelstva na vesnici lze ve městech nalézt 8.99 % katolického obyvatelstva, což je poměr výrazně větší (viz. Tab.č.1). Soustředila jsem se tedy při podrobnějším zkoumání získaných dat převážně na města, ve kterých lze alespoň částečně porovnat jak hospodářskou, tak životní situaci u katolického a nekatolického obyvatelstva. Na vesnicích je tento popis značně omezen díky velmi nízkému počtu katolíků, a nelze z něj vyvozovat obecnější charakteristiky katolického a nekatolického obyvatelstva na tomto panství.

Tabulka č. 1: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva ve městě a na vesnici

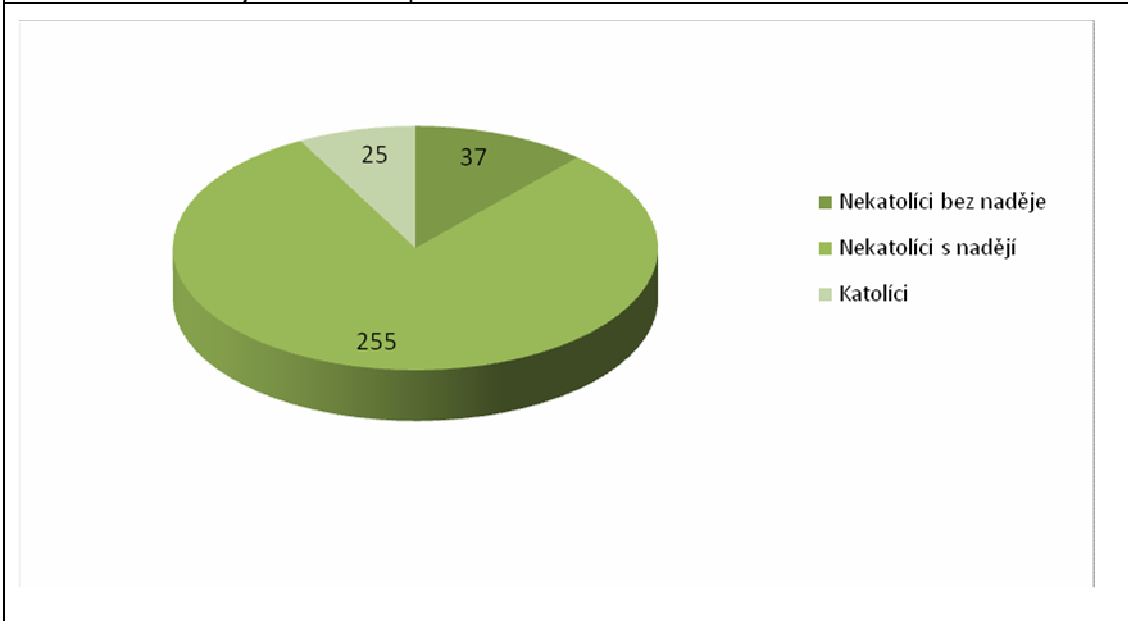
	Nekatolíci bez naděje		Nekatolíci s nadějí		Katolíci		Celkem
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Počet obyvatel ve městě	656	27.29	1532	63.73	216	8.99	2404
Počet obyvatel na vesnici	3225	46.46	3697	53.26	36	0.52	6942

4.1.2.1 Náboženství v závislosti na věku

V této kapitole bych se ráda věnovala otázce, zda je ve městech na Opočenském panství patrná tendence k přijímání jednoho, či druhého náboženství různou věkovou skupinou, resp. zda v roce 1651, tedy již v období protireformace, je jistá věková skupina přístupnější k rekatolizačnímu tlaku či naopak. Data použitá v této kapitole pocházejí ze Soupisu poddaných podle víry a uvádím zde pro srovnání všechna města Opočenského panství⁴³.

⁴³ Pro město Opočno uvádím tabulky dvě: město samotné a zámek – sídlo vrchnosti

Graf č. 1: Obyvatelstvo Opočno město

Z grafu č. 1 je patrné, že ve městě Opočně převažuje výrazně obyvatelstvo nekatolické nad obyvatelstvem katolickým. Katolická menšina je zastoupena 25 osobami oproti 255 nekatolíkům s nadějí a 37 nekatolíkům bez naděje. Katolické obyvatelstvo tak tvoří pouhých 7,89 % celkové populace ve městě (viz. Tab. č.2). Tento nízký počet je do jisté míry zarážející, jelikož v době vytvoření Soutpisu poddaných již nekatolické náboženství nebylo oficiálně povoleno. Předpokládala bych, že alespoň v rámci oficiálních dokumentů bude obyvatelstvo původně nekatolické uvádět víru katolickou, přestože by v reálném životě setrvalo u víry původní. Velké procentuální zastoupení nekatolíků v Opočně (ale i v dalších městech, viz. níže) ukazuje na velkou benevolenci opočenské vrchnosti, přestože ta sama patřila k vrchnosti bezvýhradně katolické.

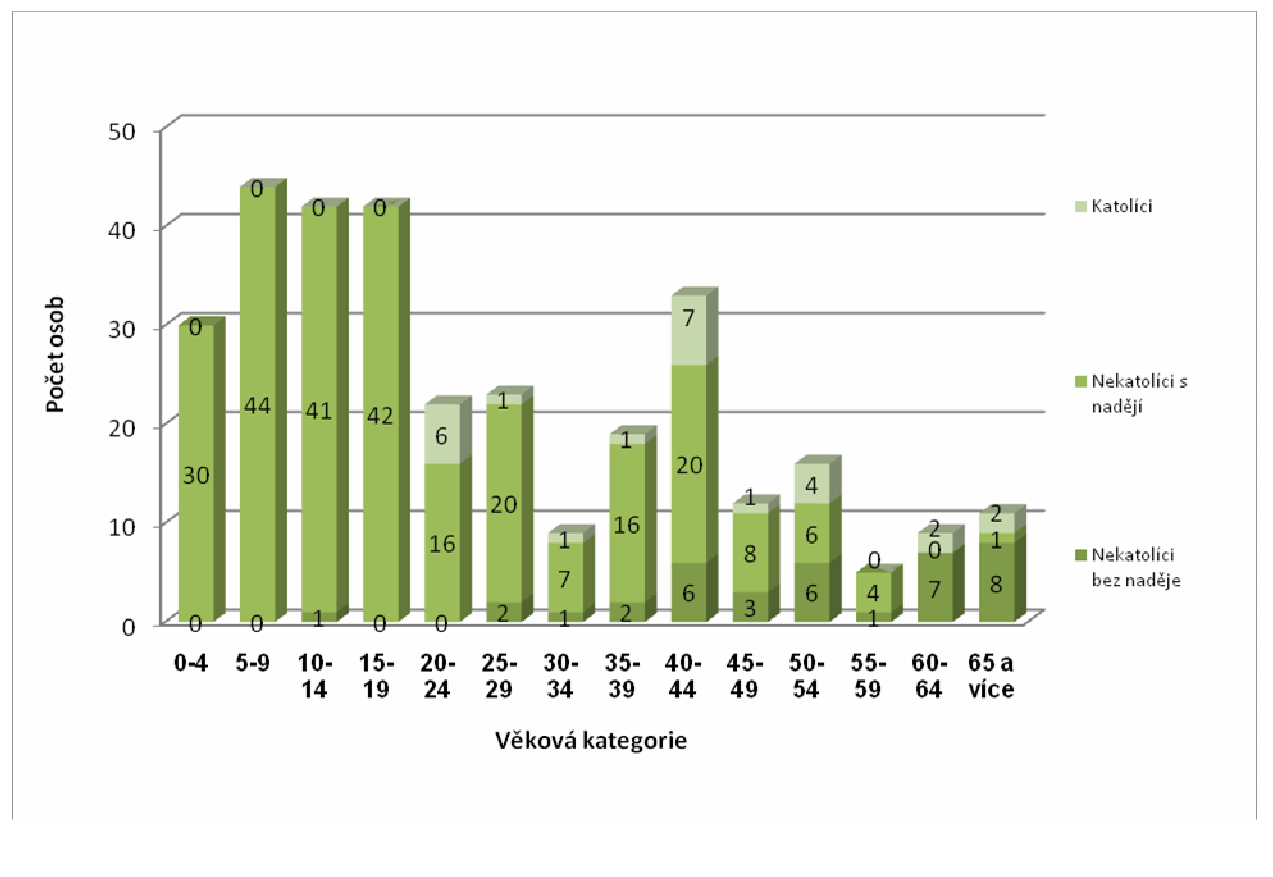
Graf č. 2. znázorňuje počet obyvatel a jejich vyznání v jednotlivých věkových kategoriích pro město Opočno. Z grafu a následné tabulky (Tab.č.2) lze vyčíst počty obyvatel pro jednotlivé věkové skupiny. Je patrné, že nejvíce jsou zastoupeny kategorie od 0-4, 5-9, 9-14 a 15-19 let, tedy mladší generace, poměrně vysoký je dále počet osob ve věkové kategorii 40-44 let, tedy v nejvyšším produktivním věku. Z hlediska náboženského vyznání bych zprvu rozdělila obyvatelstvo mezi část katolickou a nekatolickou (tzn. zatím nedělila obyvatele mezi nekatolíky s nadějí a bez naděje). Největší zastoupení katolíků nacházíme ve věkové skupině 20-24 let (6

osob, 27,27%) a kategorii 40-44 let (7 osob, 21,21%). Poměrně velké procentuální zastoupení mají katolíci také ve věkové skupině 50-54 (25%) a 60-64 (22,22%), toto však není způsobeno jejich velkým počtem, ale naopak nízkým počtem osob v této věkové kategorii obecně. Důvodem pro zastoupení katolíků ve skupinách od sebe vzájemně vzdálených přibližně 20 let – tedy jednu generaci – může být vysvětlení, že hlášení katolíci patřili k jedné rodině, která byla celkově katolická. To platí pro některé ze zmíněných katolíků, není to však pravidlem.

Rozdělení obyvatel nekatolické víry na nekatolíky s nadějí a na nekatolíky bez naděje vycházelo z poledu sepisovatelů a písařů, zda existuje u daného jedince možnost přejít na víru katolickou či ne. Není proto překvapující, že většinu nekatolíků s nadějí nacházíme mezi dětmi a naopak jak věk obyvatel roste, mění se i poměr nekatolíků s nadějí a nekatolíků bez naděje ve prospěch nekatolíků bez naděje. V Opočně například nacházíme v „dětských“ věkových kategoriích 1-4, 5-9, 10-14, 15-19 a 20-24 téměř stoprocentní zastoupení nekatolíků právě nekatolíky s nadějí. Ve věkové kategorii 25-29, tedy ve věku zakládání vlastních domácností, se již objevují i nekatolíci bez naděje. S rostoucím věkem roste i jejich poměrné zastoupení a pro věkovou kategorii 50-54, 60-64 a 65 a více jejich počet přesádne zastoupení nekatolíků s nadějí. Je zde vidět, že vrchnostenští písaři, ani katolická misie, nepředpokládala u starších osob přechod na novou, katolickou víru.

Kromě závislosti náboženského vyznání na věku obyvatel lze z níže uvedené tabulky vyčíst také závislost náboženského vyznání na pohlaví. Ve městě Opočně je z celkového počtu 25 katolíků 19 mužů (76%) a jen 6 žen (24%). Tento nepoměr ukazuje jednak na výraznou nehomogenitu náboženského vyznání v rámci rodiny (pokud by byla rodina, resp. manželství nábožensky homogenní, našli bychom alepoň přibližně stejný počet katolíků mezi muži i ženami) a jednak na fakt, že žena mohla v manželství s katolíkem setrvat u své původní víry nekatolické. Jedním z možných vysvětlení může být přestup hlavy rodiny – muže – ke katolictví, aby se vyhovělo liteře zákona, ve skutečnosti ale zbytek rodiny zůstal nekatolický. Pokud jde o rozložení počtu mužů a žen mezi nekatolictví s nadějí a nekatolictví bez naděje, je zde patrný určitý rozdíl. Muži jsou jako nekatolíci bez naděje uváděni dříve než ženy. V každém případě je město Opočno výrazně nekatolické

Graf č. 2: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Opocno město

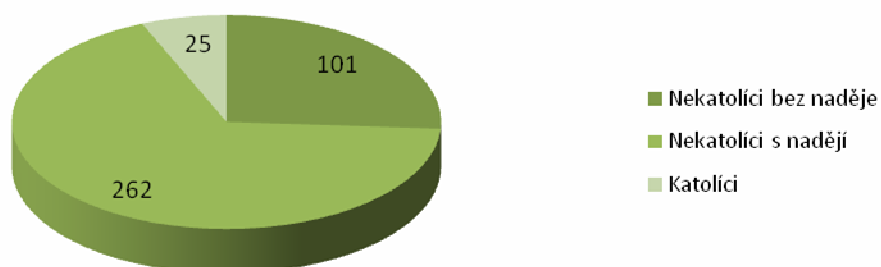

Tabulka č. 2: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Opocno město

věk		Nekatolíci bez naděje		Nekatolíci s nadějí		Katolíci		Celkem
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Opocen vek								
0-4	<i>Muži</i>	0	0,00	14	100,0	0	0,00	14
	<i>Ženy</i>	0	0,00	16	100,0	0	0,00	16
	<i>Celkem</i>	0	0,00	30	100,0	0	0,00	30
5-9	<i>Muži</i>	0	0,00	25	100,0	0	0,00	25
	<i>Ženy</i>	0	0,00	19	100,0	0	0,00	19
	<i>Celkem</i>	0	0,00	44	100,0	0	0,00	44
10-14	<i>Muži</i>	0	0,00	15	100,0	0	0,00	15
	<i>Ženy</i>	1	3,70	26	96,30	0	0,00	27
	<i>Celkem</i>	1	2,38	41	97,62	0	0,00	42
15-19	<i>Muži</i>	0	0,00	22	100,0	0	0,00	22
	<i>Ženy</i>	0	0,00	20	100,0	0	0,00	20
	<i>Celkem</i>	0	0,00	42	100,0	0	0,00	42
20-24	<i>Muži</i>	0	0,00	5	55,56	4	44,44	9
	<i>Ženy</i>	0	0,00	11	84,62	2	15,38	13
	<i>Celkem</i>	0	0,00	16	72,73	6	27,27	22
25-29	<i>Muži</i>	1	12,50	6	75,00	1	12,50	8
	<i>Ženy</i>	1	6,67	14	93,33	0	0,00	15
	<i>Celkem</i>	2	8,70	20	86,96	1	4,35	23
30-34	<i>Muži</i>	1	25,00	2	50,00	1	25,00	4
	<i>Ženy</i>	0	0,00	5	100,0	0	0,00	5
	<i>Celkem</i>	1	11,11	7	77,78	1	11,11	9
35-39	<i>Muži</i>	0	0,00	8	88,89	1	11,11	9
	<i>Ženy</i>	2	20,00	8	80,00	0	0,00	10
	<i>Celkem</i>	2	10,53	16	84,21	1	5,26	19
40-44	<i>Muži</i>	3	21,43	6	42,86	5	35,71	14
	<i>Ženy</i>	3	15,79	14	73,68	2	10,53	19
	<i>Celkem</i>	6	18,18	20	60,61	7	21,21	33
45-49	<i>Muži</i>	2	33,33	3	50,00	1	16,67	6
	<i>Ženy</i>	1	16,67	5	83,33	0	0,00	6
	<i>Celkem</i>	3	25,00	8	66,67	1	8,33	12
50-54	<i>Muži</i>	2	28,57	2	28,57	3	42,86	7
	<i>Ženy</i>	4	44,44	4	44,44	1	11,11	9
	<i>Celkem</i>	6	37,50	6	37,50	4	25,00	16
55-59	<i>Muži</i>	1	20,00	4	80,00	0	0,00	5
	<i>Ženy</i>	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
	<i>Celkem</i>	1	20,00	4	80,00	0	0,00	5
60-64	<i>Muži</i>	1	33,33	0	0,00	2	66,67	3
	<i>Ženy</i>	6	100,0	0	0,00	0	0,00	6
	<i>Celkem</i>	7	77,78	0	0,00	2	22,22	9
65 a více	<i>Muži</i>	5	71,43	1	14,29	1	14,29	7
	<i>Ženy</i>	3	75,00	0	0,00	1	25,00	4
	<i>Celkem</i>	8	72,73	1	9,09	2	18,18	11
Celkem osob		37	11,7	255	80,4	25	7,89	317

Opočenský zámek a jeho obyvatele zaměstnané zde jsem zařadila do této části a k podrobnější analýze z několika důvodů. Jednak se zde jedná o skupinu lidí, kde je ve srovnání s venkovem poměrně velký počet katolíků, dalším důvodem je umístění zámku v centru samotného města Opočno. Část zaměstnanců zámku navíc bydlela přímo ve městě. Posledním důvodem pro detailnější rozbor je fakt, že tito lidé byli často v přímém styku s opočenskou vrchností, která byla katolická a sama měla po svých poddaných vyžadovat přestup na víru katolickou. Graf č.3. ale dokazuje, že se tak nedělo. Na zámku opět nacházíme pouhých 25 katolíků (6,44%) oproti 363 nekatolíků. Většina z nich, což není z následujícího grafu a tabulky patrné, patřila do urozených rodin žijících na zámku společně s rodinou Colloredo. Byla to rodina hejtmana opočenského panství a autora Soupisu poddaných P. E. Clemense Vratislavského a rodina urozené paní Johanny Rašínové. Jen tyto dvě rodiny mají dohromady 10 členů, kteří se hlásí ke katolické víře.

Graf č. 3.: Obyvatelstvo, Opočno zámek

Rozložení obyvatelstva podle věkových kategorií vykazuje odlišnost vůči věkovému rozvrstvení obyvatelstva v ostatních městech. Obyvatelé zámku a statků k němu přináležejícím nejsou typickým příkladem tehdejšího uspořádání společnosti. Jsou umístěni na zámku jako sloužící, či jiní pracovníci. Z tohoto důvodu je zde oproti ostatním městům menší počet dětí a starých lidí. Ti nejsou zaměstnáváni v zámeckých službách z pochopitelných důvodů jejich pracovní neschopnosti.

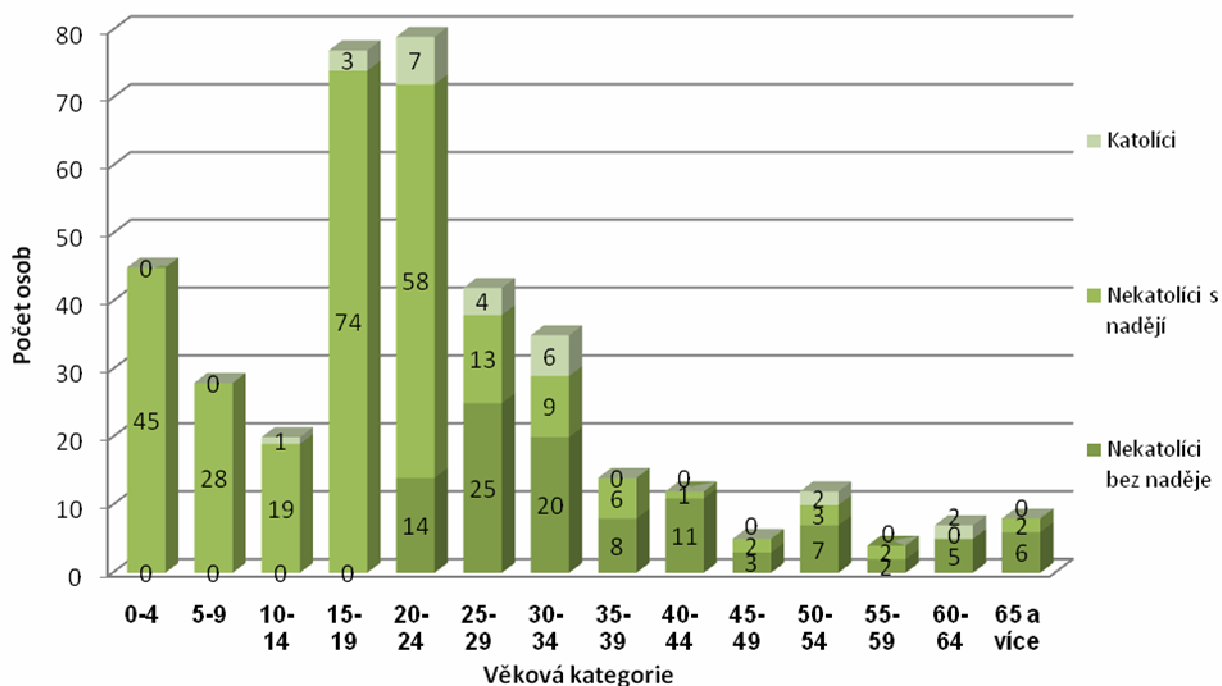
Nepočtenější skupinu tvoří mladí lidé ve vysoce produktivním věku, tedy věkové kategorie 15-19 a 20-24 let, následovány jsou věkovými kategoriemi 25-29 a 30-34. Toto rozvrstvení obyvatel ukazuje také na standardní věk služebnictva v této době. Obyvatelstvo starší 35ti let nebylo již zaměstnáváno.

Počet katolíků v jednotlivých věkových kategoriích kopíruje svoji křivkou celkový počet jedinců v kategorii. Nejvíce jich nalézáme ve věkové kategorii 20-24 (7 osob), následně ve věkových kategoriích 30-34 (6 osob), 25-29 (4 osoby) a 15-19 (3 osoby).

Rozdělení a zastoupení nekatolíků bez naděje a nekatolíků s nadějí je obdobné jako u města Opočno. I zde nacházíme v mladším věku převážně nekatolíky s nadějí, od věkové kategorie 20-24 let se jejich počet snižuje na úkor nekatolíků bez naděje.

Zastoupení žen a mužů mezi katolíky je podobné a v žádné věkové kategorii se nijak významně neliší. Zastoupení mužů a žen mezi nekatolíky s nadějí a nekatolíky bez naděje je podobné jako tomu bylo ve městě Opočno. I zde jsou muži uváděni jako nekatolíci bez naděje v mladším věku než ženy. Je to způsobeno pravděpodobně tím, že u žen se dal předpokládat přestup na víru katolickou po uzavření sňatku.

Graf č. 4: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Opočno zámek

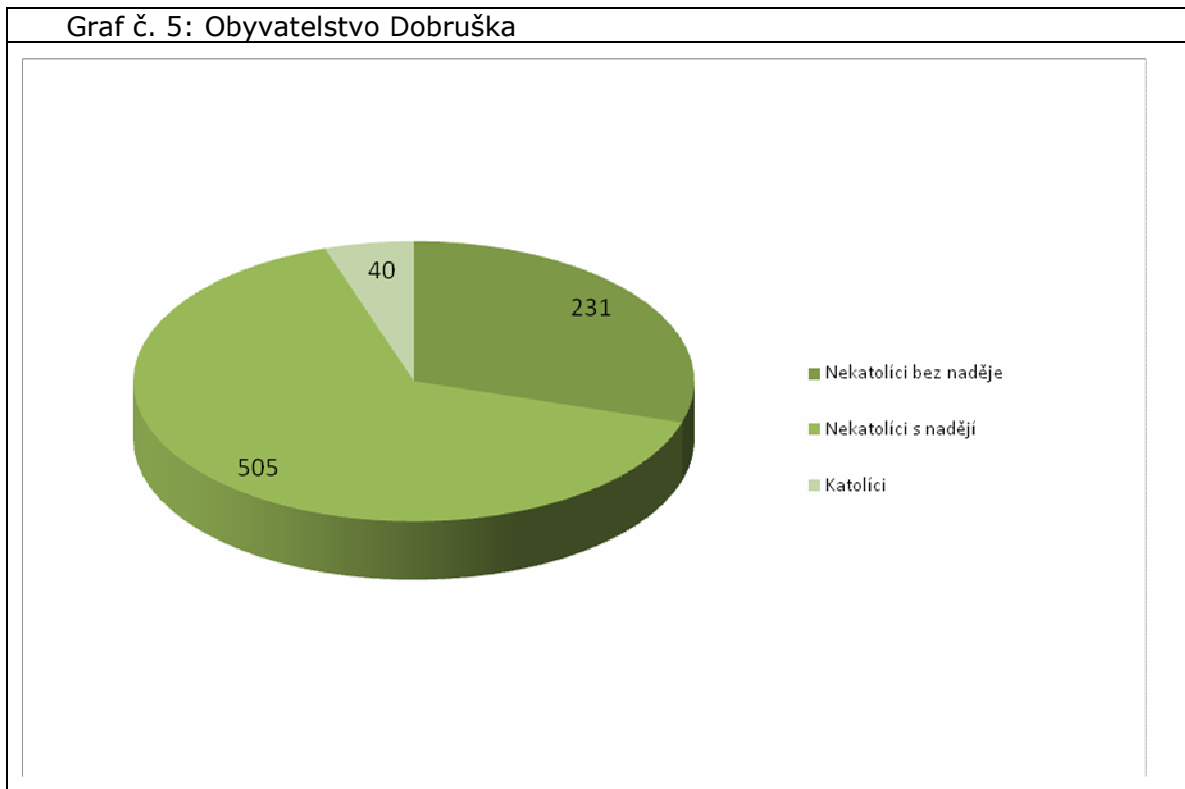

Tabulka č. 3: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Opočno zámek

věk		Nekatolíci bez naděje		Nekatolíci s nadějí		Katolíci		Celkem
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Opočno zámek		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
0-4	Muži	0	0,00	21	100,0	0	0,00	21
	Ženy	0	0,00	24	100,0	0	0,00	24
	Celkem	0	0,00	45	100,0	0	0,00	45
5-9	Muži	0	0,00	19	100,0	0	0,00	19
	Ženy	0	0,00	9	100,0	0	0,00	9
	Celkem	0	0,00	28	100,0	0	0,00	28
10-14	Muži	0	0,00	10	100,0	0	0,00	10
	Ženy	0	0,00	9	90,00	1	10,00	10
	Celkem	0	0,00	19	95,00	1	5,00	20
15-19	Muži	0	0,00	30	90,9	3	9,09	33
	Ženy	0	0,00	44	100,0	0	0,00	44
	Celkem	0	0,00	74	96,1	3	3,90	77
20-24	Muži	9	23,68	25	65,79	4	10,53	38
	Ženy	5	12,20	33	80,49	3	7,32	41
	Celkem	14	17,72	58	73,42	7	8,86	79
25-29	Muži	17	65,38	7	26,92	2	7,69	26
	Ženy	8	50,00	6	37,50	2	12,50	16
	Celkem	25	59,52	13	30,95	4	9,52	42
30-34	Muži	12	52,17	6	26,09	5	21,74	23
	Ženy	8	66,67	3	25,0	1	8,33	12
	Celkem	20	57,14	9	25,71	6	17,14	35
35-39	Muži	6	75,00	2	25,00	0	0,00	8
	Ženy	2	33,33	4	66,67	0	0,00	6
	Celkem	8	57,14	6	42,86	0	0,00	14
40-44	Muži	6	85,71	1	14,29	0	0,00	7
	Ženy	5	100,0	0	0,00	0	0,00	5
	Celkem	11	91,67	1	8,33	0	0,00	12
45-49	Muži	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4
	Ženy	0	0,00	1	100,0	0	0,00	1
	Celkem	3	60,00	2	40,00	0	0,00	5
50-54	Muži	4	66,67	1	16,67	1	16,67	6
	Ženy	3	50,00	2	33,33	1	16,67	6
	Celkem	7	58,33	3	25,00	2	16,67	12
55-59	Muži	1	100,0	0	0,00	0	0,00	1
	Ženy	1	33,33	2	66,67	0	0,00	3
	Celkem	2	50,00	2	50,00	0	0,00	4
60-64	Muži	4	66,67	0	0,00	2	33,33	6
	Ženy	1	100,0	0	0,00	0	0,00	1
	Celkem	5	71,43	0	0,00	2	28,57	7
65 a více	Muži	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4
	Ženy	3	75,00	1	25,00	0	0,00	4
	Celkem	6	75,00	2	25,00	0	0,00	8
Součet osob		101		262		25		388

Město Dobruška má nejmenší zastoupení katolíků ze všech tří zmíněných měst. Oproti 6,4% a 7,9% se v Dobrušce nachází 5,6% obyvatel katolické víry.

Graf č. 5: Obyvatelstvo Dobruška

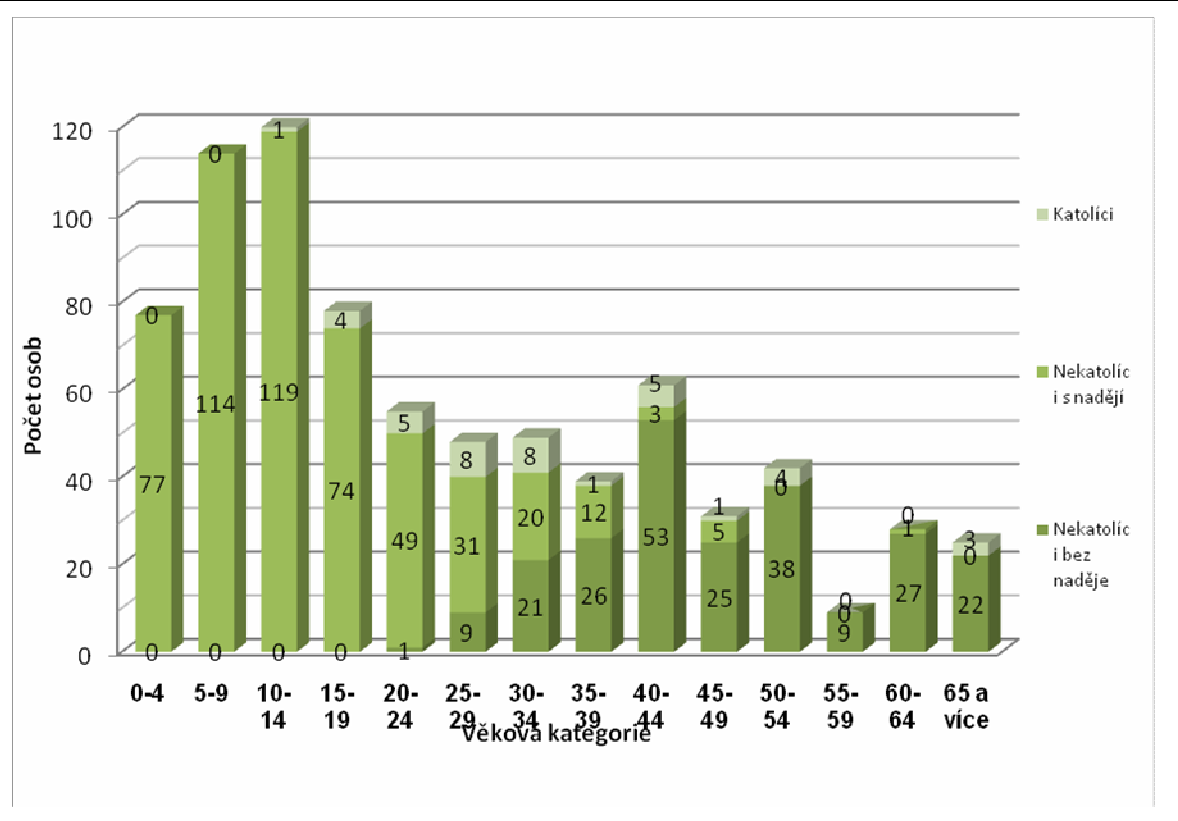

Graf č.6. uvádí počty nekatolíků s nadějí, nekatolíků bez naděje a katolíků v závislosti na věkové kategorii. Situace v Dobrušce se velmi podobá situaci v městě Opocno. I zde nacházíme nejvíce zastoupenou mladší generaci a to věkové kategorie od 0-4. 5-9, 9-14 a 15-19 let. Vyšší je dále i počet osob ve věkové kategorii 40-44 let, tedy v nejvyšším produktivním věku.

Největší zastoupení katolíků nacházíme ve věkových skupinách 20-24 (5 osob, 9,1%), 25-29 (8 osob, 16,6%) a 30-34 let (8 osob, 16,3%) a kategorii 40-44 let (5 osob, 8,1%). Poměrně velké procentuelní zastoupení mají katolíci také ve věkové skupině 50-54 (9,5%) a 64 a více (22%).

Rozdělení obyvatel nekatolické víry na nekatolíky s nadějí a na nekatolíky bez naděje je stejné jako v předcházejících dvou analýzách. I v Dobrušce jsou mladí uváděni jako nekatolíci s nadějí, čím vyšší je jejich věk, tím se jejich počet snižuje na úkor nekatolíků bez naděje. Co se ale výrazně od předchozích dvou charakteristik liší je poměr počtu přihlášených žen jako nekatoliček bez naděje a mužů jako nekatolíků bez naděje. Zatímco v předchozích dvou případech byli muži hlášeni v mladším věku jako nekatolíci bez naděje, je tomu v Dobrušce přímo naopak. Jako nekatolíci bez naděje jsou zde dříve a ve větším procentuelním zastoupení hlášeny nekatoličky.

Graf č. 6.: Počet nekatolíckého a katolíckého obyvateľstva v jednotlivých vekových kategóriách, Dobruška

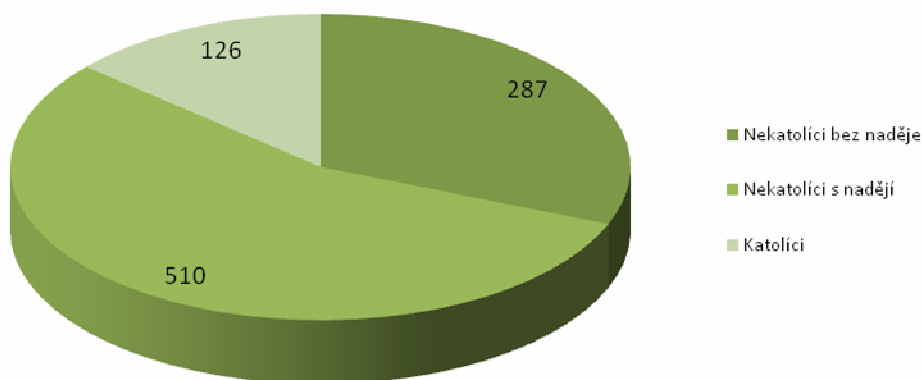

Tabulka č. 4.: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Dobruška

věk		Nekatolíci bez naděje		Nekatolíci s nadějí		Katolíci		Celkem
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
dobruskaa		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
0-4	<i>Muži</i>	0	0,00	24	31,2	0	0,00	24
	<i>Ženy</i>	0	0,00	53	68,8	0	0,00	53
	<i>Celkem</i>	0	0,00	77	100,0	0	0,00	77
5-9	<i>Muži</i>	0	0,00	56	49,1	0	0,00	56
	<i>Ženy</i>	0	0,00	58	50,9	0	0,00	58
	<i>Celkem</i>	0	0,00	114	100,0	0	0,00	114
10-14	<i>Muži</i>	0	0,00	50	100,0	0	0,00	50
	<i>Ženy</i>	0	0,00	69	98,57	1	1,43	70
	<i>Celkem</i>	0	0,00	119	99,17	1	0,83	120
15-19	<i>Muži</i>	0	0,00	33	94,3	2	5,71	35
	<i>Ženy</i>	0	0,00	41	95,3	2	4,54	43
	<i>Celkem</i>	0	0,00	74	94,9	4	5,13	78
20-24	<i>Muži</i>	0	0,00	16	84,21	3	15,79	19
	<i>Ženy</i>	1	2,78	33	91,67	2	5,55	36
	<i>Celkem</i>	1	1,81	49	89,09	5	9,10	55
25-29	<i>Muži</i>	3	13,64	15	68,18	4	18,18	22
	<i>Ženy</i>	6	23,08	16	61,54	4	15,38	26
	<i>Celkem</i>	9	18,75	31	64,58	8	16,67	48
30-34	<i>Muži</i>	7	31,82	10	45,45	5	22,72	22
	<i>Ženy</i>	14	51,82	10	37,0	3	11,11	27
	<i>Celkem</i>	21	42,86	20	40,82	8	16,33	49
35-39	<i>Muži</i>	9	52,94	7	41,18	1	5,88	17
	<i>Ženy</i>	17	77,27	5	22,73	0	0,00	22
	<i>Celkem</i>	26	66,67	12	30,77	1	2,56	39
40-44	<i>Muži</i>	13	72,22	1	5,56	4	22,22	18
	<i>Ženy</i>	40	93,02	2	4,65	1	2,33	43
	<i>Celkem</i>	53	86,87	3	4,92	5	8,21	61
45-49	<i>Muži</i>	12	75,00	3	18,75	1	6,25	16
	<i>Ženy</i>	13	86,67	2	13,33	0	0,00	15
	<i>Celkem</i>	25	80,65	5	16,13	1	3,22	31
50-54	<i>Muži</i>	20	80,00	1	4,00	4	16,00	25
	<i>Ženy</i>	18	100,0	0	0,00	0	0,00	18
	<i>Celkem</i>	38	90,48	0	0,00	4	9,52	42
55-59	<i>Muži</i>	5	100,0	0	0,00	0	0,00	5
	<i>Ženy</i>	4	100,0	0	0,00	0	0,00	4
	<i>Celkem</i>	9	100,0	0	0,00	0	0,00	9
60-64	<i>Muži</i>	12	75,00	0	0,00	4	25,00	16
	<i>Ženy</i>	15	88,24	1	5,88	1	5,88	17
	<i>Celkem</i>	27	96,43	1	3,57	0	0,00	28
65 a více	<i>Muži</i>	13	81,25	0	0,00	3	18,75	16
	<i>Ženy</i>	9	100,0	0	0,00	0	0,00	9
	<i>Celkem</i>	22	88,00	0	0,00	3	22,00	25
Součet osob		231		505		40		776

Posledním městem na opočenském panství bylo město Třebechovice. Podle následujících grafů č.7. a č.8. je už na první pohled vidět, že Třebechovice měly výrazně větší počet katolických obyvatel (13,65%), než tomu bylo ve zbylých městech. Jedním vysvětlením by mohla být poloha Třebechovic, které leží na okraji opočenského panství a sousedily tak přímo s panstvím cizím, které bylo více katolické. Tuto hypotézu by potvrzoval i fakt, že třebechovičtí katolíci pocházeli z 25,4% (viz.tab.č.6) z cizího panství.

Graf č. 7: Obyvatelstvo Třebechovice

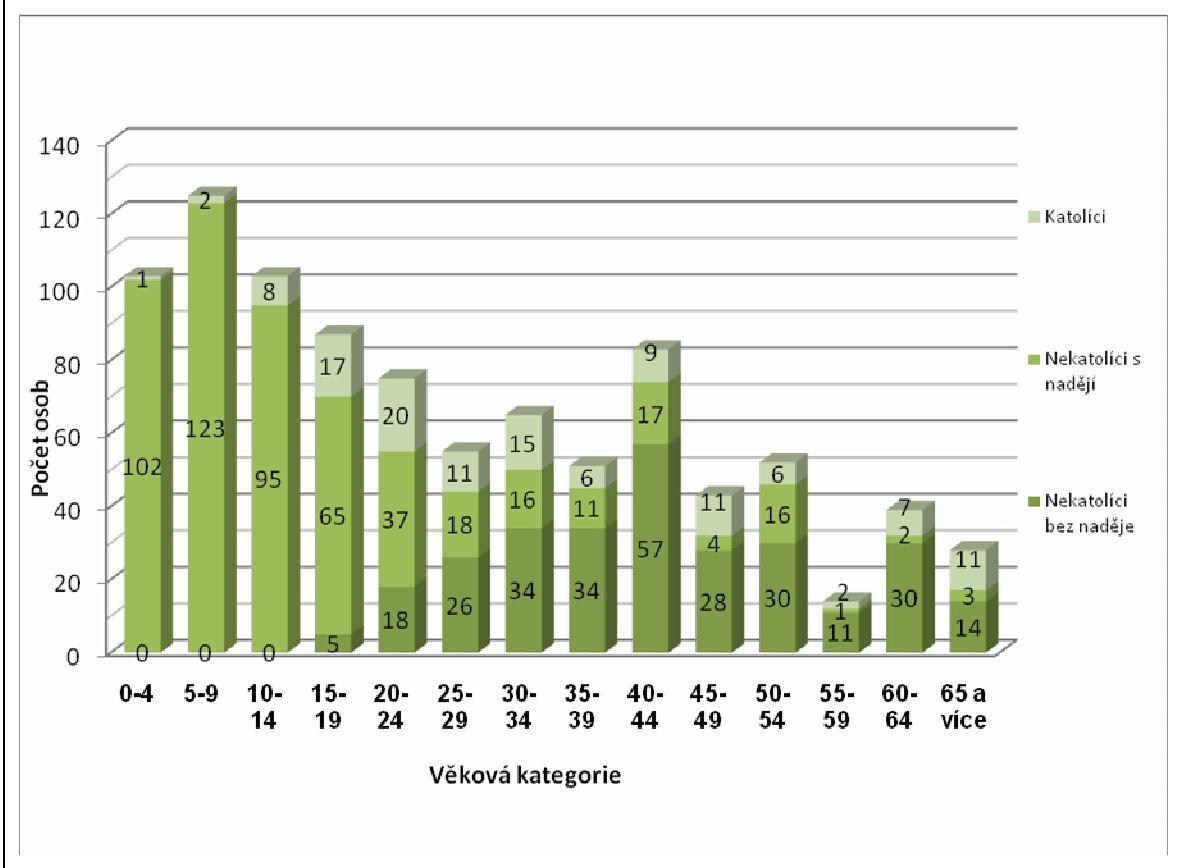
Z grafu č.8. lze vyčíst, že počet obyvatel v příslušných věkových kategoriích přibližně odpovídá rozložení počtu obyvatel i v jiných městech. Nejvíce obyvatel nacházíme v nejmladších kategoriích jako jsou kategorie 0-4, 5-9, 10-14 a 15-19. Opět je relativně silně zastoupena věková kategorie 40-44 let. Rozdíl počtu mladých a starších obyvatel není ale tak velký, jako tomu bylo v ostatních městech.

Prvním zásadnějším rozdílem oproti ostatním městům je zastoupení katolíků i v mladších kategoriích, jako je tomu např. ve věkové kategorii 15-19 let, kde nalezneme 17 katolíků. V každé věkové kategorii navíc lze nalézt alespoň jednoho katolíka. Tento rozptyl katolíků do více věkových kategorií je způsoben jednak jejich větším počtem a jednak tím, že už se nejedná pouze o pár tradičně katolických rodin, které měli své potomky v předem daných generačních odstupech. Nejvíce katolíků je

zastoupeno ve věkových kategoriích 15-19 (17 osob, 19,54 %), 20-24 (20 osob, 26,67 %) a 30-34let (15 osob, 23,08%). Mezi nekatolíky je přibližně stejně mužů a žen, přesto je počet mužů nepatrně větší. Tento fakt by opět odkazoval na strach z persekuce, pro který se ke katolické víře přihlásil jen otec rodiny. Zbytek rodiny mohl setrvat při původní víře. V Třebechovicích však není tento rozdíl mezi katolíky muži a katoličkami tak markantní, abychom mohli vyvozovat tyto závěry.

V rozdělení nekatolíků s nadějí a bez naděje nacházíme opět více žen, které jsou častěji a dříve uváděny jako nekatoličky bez naděje než muži, stejně jak tomu bylo v Dobrušce. Tento výsledek mohl vzniknout tím, že mladší ženy vdané za starší muže automaticky přijaly manželovo náboženství, které bylo ve většině případů nekatolické, a v očích církve tak přestaly být potenciaálními adepty na přestup ke katolictví.

Graf č. 8: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Třebechovice

Tabulka č. 5.: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva v jednotlivých věkových kategoriích, Třebechovice

věk		Nekatolíci bez naděje		Nekatolíci s nadějí		Katolíci		Celkem
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
trebechovice		abs.	%	abs.	%	abs.	%	
0-4	<i>Muži</i>	0	0,00	58	100,0	0	0,00	58
	<i>Ženy</i>	0	0,00	44	97,78	1	2,22	45
	<i>Celkem</i>	0	0,00	102	99,03	1	0,97	103
5-9	<i>Muži</i>	0	0,00	58	98,31	1	1,69	59
	<i>Ženy</i>	0	0,00	65	98,48	1	1,52	66
	<i>Celkem</i>	0	0,00	123	98,40	2	1,60	125
10-14	<i>Muži</i>	0	0,00	42	85,71	7	14,29	49
	<i>Ženy</i>	0	0,00	53	98,15	1	1,85	54
	<i>Celkem</i>	0	0,00	95	92,23	8	7,77	103
15-19	<i>Muži</i>	1	2,22	36	80,00	8	17,78	45
	<i>Ženy</i>	4	9,52	29	69,05	9	21,43	42
	<i>Celkem</i>	5	5,75	65	74,71	17	19,54	87
20-24	<i>Muži</i>	3	8,57	22	62,86	10	28,57	35
	<i>Ženy</i>	15	37,50	15	37,50	10	25,00	40
	<i>Celkem</i>	18	24,00	37	49,33	20	26,67	75
25-29	<i>Muži</i>	9	40,91	7	31,82	6	27,27	22
	<i>Ženy</i>	17	51,52	11	33,33	5	15,15	33
	<i>Celkem</i>	26	47,27	18	32,73	11	20,00	55
30-34	<i>Muži</i>	13	46,43	7	25,00	8	28,57	28
	<i>Ženy</i>	21	56,76	9	24,32	7	18,92	37
	<i>Celkem</i>	34	52,31	16	24,62	15	23,08	65
35-39	<i>Muži</i>	13	59,09	5	22,73	4	18,18	22
	<i>Ženy</i>	21	72,41	6	20,69	2	6,90	29
	<i>Celkem</i>	34	66,67	11	21,57	6	11,76	51
40-44	<i>Muži</i>	27	75,00	6	16,67	3	8,33	36
	<i>Ženy</i>	30	63,83	11	23,40	6	12,77	47
	<i>Celkem</i>	57	68,67	17	20,48	9	10,84	83
45-49	<i>Muži</i>	14	63,64	1	4,55	7	31,82	22
	<i>Ženy</i>	14	66,67	3	14,29	4	19,05	21
	<i>Celkem</i>	28	65,12	4	9,30	11	25,58	43
50-54	<i>Muži</i>	15	55,56	8	29,63	4	14,81	27
	<i>Ženy</i>	15	60,00	8	32,00	2	8,00	25
	<i>Celkem</i>	30	57,69	16	30,77	6	11,54	52
55-59	<i>Muži</i>	4	57,14	1	14,29	2	28,57	7
	<i>Ženy</i>	7	100,0	0	0,00	0	0,00	7
	<i>Celkem</i>	11	78,57	1	7,14	2	14,29	14
60-64	<i>Muži</i>	11	73,33	1	6,67	3	20,00	15
	<i>Ženy</i>	19	79,17	1	4,17	4	16,67	24
	<i>Celkem</i>	30	76,92	2	5,13	7	17,95	39
65 a více	<i>Muži</i>	6	35,29	1	5,88	10	58,82	17
	<i>Ženy</i>	8	72,73	2	18,18	1	9,09	11
	<i>Celkem</i>	14	50,00	3	10,71	11	39,29	28
Součet osob		287		510		126		923

4.1.2.2 Náboženství v závislosti na původu

Při podrobnější analýze obyvatelstva měst a sepisování osob hlásících se ke katolické víře jsem zaznamenala, že poměrně značná část těchto přihlášených je v seznamu vedena jako obyvatelstvo cizí, tedy jako osoby přináležící původně k jinému panství. V Opočně a na Opočenském zámku je to 20% katolického obyvatelstva, které pochází původně z jiného území, ve městě Dobruška je to jen 10%. V Třebechovicích, které mají také absolutně nejvyšší počet katolického obyvatelstva na panství je ale procento „přistěhovalých“ katolíků 25% z jejich celkového počtu, což už je číslo vypovídající o jisté zkreslenosti Soupisu. Pokud jsou data v seznamu uvedena správně a 25% katolického obyvatelstva pochází de facto z jiného území, nelze zcela přesně popsat náboženskou situaci pro opočenské panství, resp. Třebechovice. Tato situace byla totiž bezpochyby ovlivněna příchodem „nových katolíků“ z jiných panství, kteří ale nebyli původními obyvateli panství. Pro vyvození závěrů je ale nutné srovnat procentuelní zastoupení přistěhovalých katolíků s procentuelním zastoupením přistěhovalých nekatolíků. V případě měst Opočno a Dobruška je procento přistěhovalých nekatolíků výrazně nižší než u přistěhovalých katolíků (např. v Opočně nacházíme 20% přistěhovalých katolíků oproti jen 3,42% přistěhovalých nekatolíků). Vyjimku tvoří jen obyvatelé Opočenského zámku, kde je procento přistěhovalých katolíků a nekatolíků téměř shodné. Pro zbylá tři města lze vyvodit, že absolutní počty „domácích“ nekatolíků do jisté míry odpovídají Soupisu a dat z něj vycházejících. Počet „domácích“ katolíků je ale ve skutečnosti přibližně o 20% nižší, než jsou čísla vycházející se Soupisu poddaných, který katolíky nerozlišuje na „domácí a přistěhovalé“.

Tabulka č. 6: Náboženství v závislosti na původu obyvatelstva – města opočenského panství

jméno obce	Katolíci					nekatolíci					celkem
	usedlí		cizí		celkem	usedlí		cizí		celkem	
	abs.	%	abs.	%		abs.	%	abs.	%		
Opočno zámek	20	80,00	5	20,00	25	284	78,24	79	21,76	363	388
Opočno město	20	80,00	5	20,00	25	282	96,58	10	3,42	292	317
Dobruška	36	90,00	4	10,00	40	719	97,69	17	2,31	736	776
Třebechovice	94	74,60	32	25,40	126	709	88,96	88	11,04	797	923

4.1.2.3 Náboženství v závislosti na povolání

Premisou pro zkoumání dat v této kapitole byl můj předpoklad, že určitá povolání obyvatel města byla rozdělena právě na základě příslušnosti k jednomu, či druhému vyznání. Pokud by se tento předpoklad potvrdil, bylo by možné rekonstruovat sociální pyramidu v závislosti na náboženském vyznání. V roce 1651 bylo jediným povoleným vyznáním katolictví, očekávala jsem tedy, že alespoň ve vysokých městských funkcích naleznou vyšší procento katolíků.

Můj předpoklad se potvrdil jen částečně. Městský rychtář se sice hlásil k víře katolické, nicméně u městských starších a konšelů bylo zastoupení nekatolíků a katolíků početně téměř shodné. Konšelé byli zastoupeni z každého vyznání po 3 mužích, obecní starší pak 1 nekatolíkem a 2 katolíky. Jelikož byl počet katolíků v Dobrušce menší – pouze 5%, ale jejich zastoupení ve vedení města bylo stejné nebo větší než tomu bylo u nekatolíků, lze prohlásit, že katolíci v této době měli větší moc a pravděpodobně i větší majetek.

V ostatních profesích se odráží rozložení obyvatelstva, které bylo uvedeno výše. Ve většině profesí převládá obyvatelstvo nekatolické, což je způsobeno tím, že jsou nekatolíci v Dobrušce zastoupeni 95% a tento poměr se projevil i v jejich zastoupení v profesním životě. I zde se také odráží rozložení obyvatel dle věku. U povolání, která byla vykonávána převážně dětmi, či mladými lidmi (povolání jako je pohůnek, čeledín, skoták a tovaryš) bylo procento nekatolíků s nadějí výrazně vyšší než procento nekatolíků bez naděje. Opět se jedná o přesvědčení vrchnosti, že u mladších osob bude cesta rekatolizace snažší.

Tabulka č. 7: Náboženství v závislosti na povolání obyvatelstva, Dobruška

Povolání	nekatolík bez naděje	nekatolík s nadějí	katolík	celkem
bez udání povolání	31	13	5	49
podruh	18	6	3	27
čeled'	1	21	1	23
švec	9	6	5	20
servus	2	0	0	2
konšel	3	0	3	6
mlynář	1	2	0	3
soukeník	2	4	0	6
řezník	8	5	0	13
krejčí	4	3	1	8
kramář	0	0	1	1
pohůnek	0	6	0	6
skoták(skotačka)	0	8	1	9
pekař	4	0	2	6
mydlář	0	0	3	3
kuchař(ka)	1	0	0	1
tkadlec	6	1	0	7
rychtář městský	1	0	0	1
chůva	0	2	0	2
obecní starší	1	0	2	3
punčochář	1	0	0	1
tovaryš	0	7	0	7
hrnčíř	1	1	0	2
barvíř	0	0	2	2
kostelník	1	0	1	2
kovář	1	0	1	2
tesař	0	1	0	1
chalupník	4	0	0	4

4.1.3 Náboženská situace na vesnicích

Náboženská situace na vesnicích se mírně odlišovala od situace ve městech. Jak jsem uvedla v tabulce č. 1 bylo procentuelní zastoupení katolíků na vesnici minimální. Z celkového počtu 6942 obyvatel uvedlo pouhých 36 osob svoji víru jako víru katolickou, což tvoří pouhých 0.52% z počtu vesničanů a je to číslo do té míry malé, že provádět na jeho základě charakteristiku obyvatelstva v závislosti na jejich vyznání by nevedlo k relevantním závěrům. Z 37 vesnic uvedených v Soupisu poddaných jen v 15ti vsích žije alespoň jeden katolík. Ve většině případů se jedná o příslušníky jedné domácnosti – tedy o manžele, či rodinu, která se pak hlásí k víře

katolické. Z těchto 36 osob, které se přihlásily k víře katolické, pochází dle Soutpisu 24 obyvatel z jiného panství, než z panství opočenského. Je zde tedy vidět podobný jev jak tomu bylo ve městech. Poměrně vysoké procento katolíků žijících na opočenském panství nepochází původně z tohoto panství a do této oblasti přišli pravděpodobně již jako katolíci. Bylo by zavádějící počítat tyto „přistěhované katolíky“ k obyvatelům, u nichž proběhly rekatolizační akce úspěšně.

Pokud se podíváme na mapu obcí, kde se nacházelo katolické obyvatelstvo, je vidět, že většina z nich leží v blízkosti měst. Nejednalo se tedy o vesnice mimo dosah města či v horách. Katolické obyvatelstvo žilo ve vesnicích: Bačetín, Bolehošťka, Houdkovice, Jeníkovice, Křivice, Přepychy, Rychnov, rychta Hradecká, Kounovská a Městská, rychta Sněženská, Semechnice, Štěnkov, Val a Provoz, Vohnišov. Nejvyšší zastoupení katolického obyvatelstva měla ves Rychnov (1,72%) a Bolehošťka (1,66%), které se obě nacházejí na hranicích opočenského panství. Rychnov (dnes Rychnovek) sousedí s městem Jaroměř. To mohl být důvod vyššího zastoupení katolického obyvatelstva, nicméně i „vnitrozemské“ vesnice měly podobný počet katolíků, proto není možné vyvodit obecně platné zákony.

Tabulka č. 8.: Počet nekatolického a katolického obyvatelstva ne vesnicích opočenského panství

Jméno obce	nekatolíci bez naděje		nekatolíci s nadějí		katolíci		Celkem
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Mezříče	136	38,10	218	61,06	3	0,84	357
Bačetín	78	54,17	66	45,83	0	0,00	144
Bolehošťka	129	42,86	167	55,48	5	1,66	301
Čanka	76	43,68	98	56,32	0	0,00	174
Domašín	56	44,80	69	55,20	0	0,00	125
Doubravice	28	48,28	30	51,72	0	0,00	58
Houdkovice	54	41,54	74	56,92	2	1,54	130
Jeníkovice	66	48,18	69	50,36	2	1,46	137
Kamenice	88	46,07	103	53,93	0	0,00	191
Králova Lhota	65	50,78	63	49,22	0	0,00	128
Křivice	88	43,56	112	55,45	2	0,99	202
Krňovice	40	51,95	37	48,05	0	0,00	77
Mělčany	28	38,89	44	61,11	0	0,00	72
Mokrý	75	53,96	64	46,04	0	0,00	139
Nepasice a Blešno	112	48,70	118	51,30	0	0,00	230
Plasnice	85	38,81	134	61,19	0	0,00	219
Pohoř	66	42,58	89	57,42	0	0,00	155
Přepychy	229	50,22	221	48,46	6	1,32	456
Pulice	69	47,92	75	52,08	0	0,00	144
Rohenice	26	49,06	27	50,94	0	0,00	53
Rychnov	58	50,00	56	48,28	2	1,72	116
rychta Hradecká	187	51,23	177	48,49	1	0,27	365
rychta Kounovská	97	45,33	115	53,74	2	0,93	214
rychta Ledecká	108	52,94	96	47,06	0	0,00	204
rychta Městská	152	51,88	137	46,76	4	1,37	293
rychta Sněženská	130	45,61	154	54,04	1	0,35	285
Sedloňov	99	53,51	86	46,49	0	0,00	185
Šejstojovice	138	50,18	137	49,82	0	0,00	275
Semechnice	84	47,46	91	51,41	2	1,13	177
Slavětín	29	46,03	34	53,97	0	0,00	63
Štěnkov	35	33,98	67	65,05	1	0,97	103
Tošov a Skršice	34	51,52	32	48,48	0	0,00	66
Trnov	65	50,00	91	70,00	0	0,00	130
Val a Provoz	112	40,73	151	54,91	2	0,73	275
Vohnišov	122	42,36	165	57,29	1	0,35	288
Volešnice	120	42,70	161	57,30	0	0,00	281
Zvole	61	46,92	69	53,08	0	0,00	130
Celkem	3225	46,46	3697	53,26	36	0,52	6942

4.2 Náboženství na Opočensku v 1.pol. 18. Stol.

4.2.1 zprávy královéhradecké diecéze

O náboženských poměrech na Opočensku z počátku 18. století nejlépe vypovídají zprávy královéhradecké diecéze. Z těchto zpráv vyplývá, že i přes veškeré rekatolizační snahy je v této době na Opočensku silná nekatolická menšina, která nepřijala katolický diktát.

Misionáři poslaní na Opočensko museli čelit hned několika problémům. Jedním z nich bylo poměrně velké množství nekatolické literatury, která se nacházela ve vlastnictví poddaných. Proti tomu se snažila katolická strana postupovat jak tím, že danou literaturu při jejím objevení zabavila, tak tím, že se jí snažila nahradit literaturou katolickou. K tomuto nahrazení však docházelo jen velmi zřídka, díky nedostatku prostředků katolické misie. Ve dvacátých letech 18. století, kdy působil na Opočensku P. Třebický, bylo zabaveno několik set nekatolických knih, které však nebyly, jak jsem zmínila výše, nahrazeny kvalitní katolickou literaturou. Obyvatelstvo si tak pořizovalo literaturu novou, zahraniční, která byla ovšem opět nekatolická.

P. A. Koniáš, který jako misionář nahradil roku 1725 ve funkci P. Řebického byl v zabavování nekatolických knih úspěšnější. Katolické prameny hovoří až o 3000 knih, které Koniáš zabavil. Na jeho obranu je třeba dodat, že tyto knihy nebyly páleny, ale posílány na analýzu konzistoři, kde také většinou setrvaly až do vydání tolerančního patentu. Přínosem A. Koniáše byla distribuce asi 3000 katolických knih. Je ovšem otázka, do jaké míry je toto číslo správné, pochází-li z literatury katolické.⁴⁴

4.2.2 Opočenská rebelie roku 1732

Opočenské události roku 1732 vyvstaly na popud emigrantů, kteří toto panství opustili pro svou víru, nicméně se časem vrátili, aby agitovali a přesvědčovali ostatní k emigraci, či vzpouře proti katolické víře. Za počátek, či první impulz k povstání můžeme považovat událost odehrávající se mimo panství samotné. Představitel českých nekatolíků z Velkého Hennersdorfu⁴⁵ - Jan Libera byl přijat pruským králem

⁴⁴ NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740*. Hradec Králové 1931.

⁴⁵ Velký Hennersdorf: německy Großhennersdorf, obec na území dnešního Saska, náležející do správy obce Herrnhutu (česky Ochránov), která byla založena roku 1722 členy Jednoty Bratrské na pozemcích

Bedřichem Vilémem I⁴⁶. a byla mu přislíbena pomoc pro české tajné nekatolíky. Z tohoto slyšení byla vyhotovena zpráva, jejíž opis byl se zájmem a nadšením přijat. Koloval na Opočensku mezi nekatolíky doku nebyl zabaven.

V září roku 1732 přišli na Opočensko bývalí opočenští obyvatelé - nyní emigranti v Sasku - Lukáš Piksa z Rychnovka, Jiřík Urban z Žďárek, Jan Franta z Krčina a Petr Hejzlar z Jeníkovice do Šejstajovic za Janem Kryštofem⁴⁷. V Šejstajovicích organizovali setkávání obyvatel ve větších chalupách za účelem zpívání nekatolických písní a čtení zakázané literatury. Nicméně nezůstávali jen v této obci, ale procházeli celou oblastí (Meziříč, Jeníkovice). Veškerá jimi organizovaná setkání měla shodný průběh: jeden z výše uvedených přesvědčoval shromážděné, že jim pruský král vyjednal svobodu vyznání nebo odchod do zahraničí. Se shromážděnými se pak emigranti modlili, zpívali žalmy, předčítali z Písma a vykládali biblické texty (o poslušnosti k vrchnosti). Snažili se posílit odvahu obyvatel k veřejnému vystoupení, či vyložit proč setrvat u vysluhování pod obojí. Setkání bylo uzavřeno tím, že si lidé nakoupili knihy, ze který bylo čteno a zpíváno (*Kancionál Slovacia Turnovského a Pražský kancionál*, často však i katolický kancionál⁴⁸ a texty *Domovního kazatele*, které však nepodávaly vlastní výklad). Další literaturu, kterou tito emisaři zásobovali obyvatele, donášeli přímo z Hennersdorfu. Mezi nejčastěji čtené spisy patřilo *Pravidélko Hennersdorfské* a *Harfa na hoře Sion znějící*⁴⁹. Dalšími místy, kde docházelo k setkávání obyvatel s emisary bylo například Meziříčí, chalupa Václava Klance a chalupa Matěje Tauce v Rohenicích (hlavního představitele tajných nekatolíků na opočensku) a chalupníka Mikuláše Jakla ve Slavětíně.⁵⁰

hraběte Mikuláše Ludvíka z Zinzendorfu. Do této oblasti směřovali čeští náboženství emigranti převážně v letech 1722 – 1732.

⁴⁶ Bedřich Vilém I. : (1688 – 1740), pruský král. 2. Února 1732 vydává patent, ve kterém zve náboženské exulanty a slibuje možnost usídlení bez náboženského pronásledování – toto pozvání platilo jak pro české nekatolíky, tak pro luterány. Pro české emigranty nechal zřídit roku 1737 v blízkosti Berlína obec jménem Bohmisch Rixdorf (česky Český Rixdorf). Možnost přesídlit se do této obce využilo asi 300 českých emigrantů.

⁴⁷ **ŠORM, P.:** Tajní nekatolíci ve východních Čechách (Opočensko a Dymokursko). In NEŠPOR, R. Z.(ed.): *Čeští nekatolíci v 18. století : mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem. 2007, str. 165.

⁴⁸ **ŠORM, P.:** Tajní nekatolíci ve východních Čechách (Opočensko a Dymokursko). In **NEŠPOR, R. Z.(ed.):** *Čeští nekatolíci v 18. století : mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem. 2007, str. 166.

⁴⁹ **TISCHER, F.:** O náboženském hnutí na Opočensku roku 1732. In *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II.* Praha 1930. s. 184.

⁵⁰ **TISCHER, F.:** O náboženském hnutí na Opočensku roku 1732. In *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II.* Praha 1930. s. 186.

Kromě emisarů Lukáše Piksi, Jiříka Urbana, Jana Franty a Petra Hejzlara je za jednoho z možných původců povstání považován Jan Moc, opočenský rodák, bohoslovec, kterému ale byl odepřen propustný list ke svěcení a který po sňatku v Opočně emigroval do Saska. Odtud podnikal častější návštěvy Opočenska, které dobře znal a kde povzbuzoval obyvatelstvo k vystoupení proti vrchnosti a přihlášení se k protestantismu, či k emigraci do Saska, kde je přijme pruský král. I on se v době opočenského povstání na Opočensku nacházel a mohl mít vliv na jeho průběh.

Bouře sama vypukla v Meziříčí 14.9. 1732, kdy katolický kaplan na nedělních bohoslužbách v Meziříčí nenašel kromě pár starších žen nikoho v kostele. Většina obyvatel poslouchala kázání emigrantů v chalupě Vácava Klance, kteří posluchače vyzývali k akci proti vrchnosti. Meziříčtí na tyto výzvy reagovali a hned další den předstoupili v Opočně na zámku před vrchnost s žádostí o propuštění nebo o povolení navrátit se ke staré víře. Toto prohlášení přítomní podpořili slovy, že jsou pro své požadavky ochotni i zemřít. Hrabě Rudolf Josef Colloredo⁵¹ nechtěl s obyvateli vyjednávat a jejich žádost odmítl s varováním, že pokud budou v této činnosti pokračovat, čeká je trest. Vzbouřenci nepostupovali podle žádosti hraběte Colloreda a 16. září již s podporou jiných vsí předložili na zámku pod vedením Michala Tauce tzv. Memoriál (podepsáno i emisary Janem Mocem a Jiřím Mojžíšem⁵²), kde sepsali své požadavky vůči vrchnosti, včetně přiloženého seznamu lidí, kteří se chtějí zřeknout katolicismu. Tento Memoriál existoval ve dvou exemplářích a obsahoval kromě zmíněného seznamu osob a požadavků také shrnutí základních otázek víry, jako jsou otázky týkající se křtu, Večeře Páně a přijímání pod obojí. Celkově se k Memoriálu mělo přihlásit více jak 500 osob⁵³.

Dva dny po předložení Memoriálu opočenské vrchnosti dorazily do Opočna dvě setniny vojska – jedna pěší a jedna jízdní, vzpurné obyvatele zatkl⁵⁴ a odvedly na zámek. Tam byli v dalších dnech souzeni krajským hejtmanem Kryštofem Voračickým z Paděnic a dalšími vyšetřujícími komisaři. Po vynesení rozsudku byli

⁵¹ Rudolf Josef Colloredo (1726 – 1788), ministr a říšský místokancléř, první z rodiny Colloredů, který byl povýšen do řady říšských knížat

⁵² ŠIMÁK, J. V. (ed.): Několik dokladů k bouři opočenské r. 1732. In *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 26, Praha 1917, s. 58.

⁵³ ŠORM, P.: Tajní nekatolíci ve východních Čechách (Opočensko a Dymokursko). In NEŠPOR, R. Z.(ed.): *Čeští nekatolíci v 18. století : mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem. 2007, s. 182.

⁵⁴ TISCHER, F.: O náboženském hnutí na Opočensku roku 1732. In *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II*. Praha 1930. s. 187.

odsouzení rozvezeni do různých vězení⁵⁵ (Hradec Králové, Trutnov, Jičín, Nové Město nad Metují, Bydžov, Jaroměř)⁵⁶. Matěj Tauc, který byl hlavním autorem Memoriálu, pak u apelačního soudu přiznal, že k hnutí náleželo více jak 500 obyvatel, kteří uprchli do Saska.

Tabulka č. 9.: Počty odsouzených během Opočenské rebelie 1732⁵⁷

Obec	souzení v Opočně	souzení v Hradci Králové
Meziříč	6	9
Rohenice	9	5
Slavětín	26	6
Podweselytz	4	0
Králova Lhota	6	4
Jesenice	1	0
Zvole	1	0
Jeníkovice	3	3
Doubravice	1	0
Zarybnitzer Schaffer	4	0
Bolehošťka	4	0
Polanek	0	2
Glowitz	0	2
cizí	4	0
celkem	69	31

Toto náboženské hnutí vzbudilo zájem papežského nuncia z Vídně, arcibiskupa pražského a dokonce i samotného císaře Karel VI, který se v listu na arcibiskupa 5. listopadu dotazuje na hnutí opočenské a na stav náboženství v českých zemích. Opočenští povstalci byli odsouzeni k práci na šancích a dopraveni v říjnu 1734 do Prahy, kde měli nastoupit trest a zároveň měli být znovu uvedeni na pravou, katolickou víru. O rok později, tedy roku 1735, podali žádost ke královskému

⁵⁵ Mezi odsouzenými byl mimo jiné i Matyáš Machovec ze Šejstajovic, jehož život se později stal vzorem pro postavu Václava Machovce z díla Aloise Jiráska *Temno* - ŠULA, J.: Matyáš Machovec ze Šejstajovic. In *Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků*, č. 31. Červený Kostelec 2005. s. 7.

⁵⁶ Zpráva o zatčení, ze které čerpá Tischler i Šimák pochází z pera cechovního písaře z Dobrušky Jana Františka Petra

⁵⁷ ŠIMÁK, J. V. (ed.): Několik dokladů k bouři opočenské r. 1732. In *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 26, Praha 1917, s. 71.

místodržeteli o propuštění, odůvodněnou přiznáním viny a přestupem na katolickou víru. Žádost byla za 10 měsíců kladně vyřízena a vzbouřenci se vrátili zpět na opočenská panství. Je ale třeba podotknout, že jejich návrat ke katolictví nebyl evidentně upřímný, jelikož agitátoři ze Saska na Opočensku i nadále působili a šířili nekatolickou literaturu. Sami propuštěnci se po návratu chlubili svým trestem a otevřeně se jich řada hlásila k nekatolictví. K dalším povstáním však později nedošlo.

4.3 Opočensko v 2. Pol. 18. Stol.

Situace se po neklidných dobách první poloviny 18. století na opočenském panství relativně uklidnila. Svědčí o tom i relativně klidný průběh selských nepokojů roku 1775, které měly své centrum na nedalekém Broumovsku a Policku.

Náboženskou situaci na panství jsem se pokusila popsat za pomoci tzv. tolerančních přihlášek, které byly podány a sepsány po vydání Tolerančního patentu v říjnu roku 1781. Přihlášky byly odevzdány správci panství A. Františkovi Herzigovi von Herzfeld, který nechal přihlášené vyslechnout biskupským komisařem, zapsal jejich výpovědi a následně nahlásil, že se na opočenském panství k říjnu roku 1782 přihlásilo k helvétsko-reformovanému náboženství 1147 osob.

4.3.1 Povstání poddaných roku 1775

V letních měsících roku 1775 propukla na mnoha panstvích v Čechách i na Moravě hromadná protirobotní povstání nevolníků. Jedním z center tohoto povstání byly také východní Čechy, převážně pak Broumovsko a Policko.

Opočenští poddaní se neúčastnili vzpoury proti vrchnosti roku 1775 zdaleka tak radikálně, jak tomu bylo na sousedních panstvích. Přesto zahájili, stejně jako jejich sousedé, jednání s vrchností. Vrchnost – Rudolf Josef Colloredo, který řešil i povstání během Opočenské rebelie, se ale o chystaném protestu dozvěděl a včas požádal o vojenskou pomoc. Když se 22. března 1775 přiblížili povstalci ozbrojeni sekerami k Opočnu⁵⁸, byli přivítáni ozbrojenými vojáky praporu Colloredova pluku, pod velením hraběte Lamberga.⁵⁹ Do Opočna se tedy povstalci nedostali a k jednání se

⁵⁸ Zprávy o množství povstalců se jsou různé. Počet se pohybuje od 250 do 600 mužů. Povstání podd. Lidu. s. 148.

⁵⁹ PETRÁŇ, J.: Rebelie v severovýchodních Čechách in *Povstání poddanského lidu 1775 v severovýchodních Čechách*, Hradec Králové 1975. s. 148.

správcem A. Herzigem byli připuštěni pouze rychtáři z každé vesnice. Ti žádali předložení císařského patentu o zrušení roboty. Když jim bylo vysvětleno, že takový patent nevyšel, žádali alepoň úpravu robotních povinností – robotu přesahující jejich povinnosti za mzdu, tak ja tomu bylo na Náchodském panství. Po několikahodinovém jednání se rychtáři se správcem Herzigem dohodli. K rychlé dohodě pravděpodobně přispěl i fakt, že k večeru dorazila do Opočna další vojenská posila. Tímto byla vzpoura poddaných na Opočensku ukončena. Ve své zprávě pak opočenský správce uvedl, že necelý týden po vzpouře již poddaní robotovali opět v plném rozsahu.

4.3.2 Toleranční patent

První zásadní změnou ve vztahu státu a nekatolické církve v druhé polovině 18.století je jistě příkaz ke zrušení tzv. náboženských komisí z roku 1780, které v pobělohorské době měly za úkol vyhledávat a „obracet“ kacíře. Společně s komisemi přestali na území českého státu působit také misionáři. Na jaře roku 1781 skončilo také pátrání po kacířských knihách. Finálním a zásadním dokumentem, respektive dokumenty, byly toleranční patenty pro země habsburské monarchie vydané v říjnu 1781, kde císař povoluje existenci dalších tří náboženství: luterské (augšpurské vyznání), kalvinské (helvétské vyznání, reformované) a řeckokatolické. Těm bylo povoleno za předpokladu, že se k této církvi přihlásí více jak 100 rodin, založit vlastní motlitebnu, vydržovat vlastního učitele pod dohledem ředitele katolického a vydržovat si vlastního kněze. Několik dní po vydání patentu císař vydal také dekret o toleranci vůči židům.

Zpráva o Tolerančním patentu se na Opočenské panství dostala až počátkem roku 1782. V březnu tohoto roku se zde k nekatolickému náboženství přihlásilo již 189 osob (nejvíce v Královéhradeckém kraji). Tito se z velké části hlásili k helvétskému vyznání, nikoliv k vyznání augšpurskému, které bylo alespoň geograficky Českým zemím blíže (Sasko).

Na opočenském panství se začaly konat komisionální slavnostní přihlášky za účasti duchovenského komisaře děkana Karla Kumpošta. První přihlášky byly podány k 27.února 1782 a další následovaly v březnu 1782. Problémem u opočenských přihlášek byl fakt, že někteří obyvatelé (255 obyvatel) tohoto panství údajně neustále doufali, že se budou moci oficiálně přihlásit k Jednotě bratrské⁶⁰ Nové přihlášky

⁶⁰ Uvedeno ve zprávě Krajského úřadu v Hradci Králové in *Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782. Země Čechy. Kraj 15. Hradec Králové*. Telč 2004.

nekatolíků na opočenském panství, kde jich bylo nejvíce, se objevují stále až do konce měsíce dubna, kdy jsou o nich pořízeny poslední záznamy. Zajímavé u tolerančních přihlášek je, že se obyvatelé zprvu snaží houževnatě hlásit nikoliv k helvetskému vyznání, či vyznání augšpurskému, ale k Jednotě bratrské. Jednota bratrská ale nebyla oficiálně povoleným náboženstvím v tolerančním patentu, proto bylo nutné, aby přihlášení svoji výpověď změnili. Stalo se tak většinou v červnu roku 1782, kdy se přihlásili k vyznání helvetskému.

V říjnu 1782 požádali Opočenští o evangelického - reformovaného pastora, zavázali se k platu 300 zlatých ročně a jako byt nabídli k dispozici dvě místnosti u Jana Vávry v Klášteře nad Dědinou. S modlitebnou a vyhledáním školního učitele chtěli zatím počkat, prosili však o prominutí desátků. Dále požádali o vymezení míst pro modlitebny a míst k pohřbívání. Místa pro modlitebnu a nekatolický hřbitov jim byla po předchozí žádosti z července 1782 přidělena tak, že k modlitebnám byly vyhrazeny neobývané, rozpadlé původní nekatolické kostely, kterých byl ale v kraji nedostatek. Anton Franz Herzig von Herzfeld, odpovědný za řešení nekatolické otázky na Opočensku a vrchní správce opočenského panství, vymezil proto několik modliteben, které by byly v dosahu vždy pro několik vesnic. O místech pohřbívání se dohodl s římskokatolickými farnostmi, a tato místa byla nekatolíkům vyhrazena na hřbitovech u filiálních kostelů.

Modlitebny byly zřízeny ve vsích: Bolehošť, Křivice, Vošťašovice, Ledce, Dolní Polánky, Nepasice, Klášter, Meziříčí, Rychnovek, Mokré a Trnov. Místa, která byla určena Herzigem von Herford jako místa k pohřbívání nekatolíků: u filiálního kostela v Křivicích, u filiálního kostela v Klášteře, u filiálního kostela v Králově Lhotě, u filiálního kostela ve Zvoli, ve vsi Trnově a ve vsi Nepasice.

Tabulka č. 10: Počty poddaných, kteří se k 7.10.1782 přihlásili k helvétsko-reformovanému náboženství a byli vyslechnuti biskupským komisařem⁶¹

obec	rodin	mužů	žen	celkem osob
Blešno	12	16	20	36
Bolehošť	32	58	67	125
Čánka	2	3	3	6
České Meziříčí	25	31	42	73
Dobříkovec	1	0	1	1
Dolní Polánky	18	35	33	68
Doubravice	3	4	5	9
Horní Polánky	10	17	13	30
Jeníkovice	12	17	20	37
Jílovice	9	17	22	39
Kamenice	2	3	2	5
Klášter nad Dědinou	19	37	40	77
Králova Lhota	6	9	10	19
Křivice	38	73	82	155
Krňovice	1	2	1	3
Ledce	19	33	30	63
Městec	7	11	16	27
Mitrov	2	4	6	10
Mokré	10	18	18	36
Nepasice	23	43	54	97
Nová Ves (Neudorf)	4	8	11	19
Očelice	1	2	1	3
Ostašovice	21	30	41	71
Pohoří	1	1	0	1
Přepychy	4	6	8	14
Pulice	3	4	2	6
Rychnovek	4	5	6	11
Slavětín nad Metují	1	1	1	2
Stránka	9	17	20	37
Třebechovice	2	2	5	7
Trnov	9	15	21	36
Újezdec	4	7	7	14
Vysoký Újezd	1	1	1	2
Záhornice	4	4	4	8
celkem	319	534	613	1147

⁶¹ zapsal A. František Herzih von Herzfeld, in *Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782. Země Čechy. Kraj 15. Hradec Králové. Telč 2004.*

5 Závěr

Cílem mé práce bylo zmapovat náboženskou situaci na opočenském panství na základě Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 a zjistit, zda na tomto území proběhla rekatolizace úspěšně.

Východní Čechy byly již od dob husitství tradičně nekatolické a setrvaly tak i do doby vzniku Soupisu poddaných. Přestože je roku 1651, kdy Soupis vznikl, nekatolictví v Českých zemích zakázáno, přihlásilo se k němu 91% obyvatel měst a 99% obyvatel vesnic opočenského panství, což svědčí jednak o velmi silné nekatolické tradici, ale také o velké benevolenci opočenské vrchnosti k náboženskému vyznání poddaných. Ve své práci jsem se pokusila zjistit, zda existují určité typické znaky pro obyvatele, kteří se hlásili ke katolické víře, přestože většina obyvatel byla nekatolická. Provedla jsem analýzu počtu katolíků a nekatolíků v závislosti na věku, která ale neukázala žádný výrazný znak, který by předem determinoval daného jedince ke katolické víře. Většina katolíků žijících ve městech byla sdružena do tradičně katolických rodin. Počet těchto osob a jejich věk neukazuje na fakt, že by některá věková skupina byla přístupnější rekatolizačním snahám či právě naopak, protože tito lidé byli katolíky díky své rodině.

Zajímavé zjištění přinesla však analýza počtu nekatolíků a katolíků v závislosti na původu. Mezi katolíky ve městech opočenského panství se dle Soupisu poddaných vyskytovala přibližně $\frac{1}{4}$ katolíků, kteří nepocházeli původně z opočenského panství a na Opočensko přišli i s rodinami pravděpodobně za prací. Toto poměrně vysoké číslo katolického obyvatelstva, které se pouze na panství přistěhovalo a bylo již předtím pravděpodobně katolické, značně snižuje už tak velmi nízkou absolutní hodnotu počtu katolíků. Lze tedy konstatovat, že když počet opočenských katolíků ještě snížíme o katolíky na toto panství pouze přistěhované, zůstane panství výhradně nekatolické.

Zákaz nekatolického náboženství se přeci jen projevil alespoň na obsazení důležitých funkcí ve městě. Tyto funkce jsou sice obsazeny jak nekatolíky, tak katolíky v přibližně stejném poměru, nesmíme však zapomenout, že počet katolíků ve městě byl několikanásobně nižší než počet nekatolíků. To, že vysoké funkce zastupují lidé obou vyznání ve stejném poměru, svědčí pravděpodobně o tom, že tuto funkci mohl získat rychleji a jednodušeji katolík. Tak tomu bylo i v Dobrušce, kterou jsem analyzovala z hlediska počtu katolíků a nekatolíků v jednotlivých povoláních.

Městský rychtář a dva obecní starší jsou katolíci, zatímco nekatolíci jsou zastoupeni jen jedním obecním starším.

Soupis poddaných tedy ukázal, že opočenské panství bylo v polovině 17. století výhradně nekatolické.

V další části své práce jsem se zabývala otázkou, do jaké míry zůstalo obyvatelstvo nekatolické, či skrytě nekatolické i přes silné rekatolizační snahy. Zprávy královéhradecké diecéze, se kterými jsem ve své práci pracovala, dokazují, že nekatolictví je ve východních Čechách v 18. století stále živé a misionářské akce katolické církve nejsou obyvatelstvem přijímány. Počátek 18. století se nesl ve znaku zabavování nekatolické literatury a snahy katolické konzistoře tuto literaturu nahradit kvalitní katolickou literaturou. Aktivita, které byly tímto směrem na Opočensku rozvíjeny, však neměly výrazné výsledky, ať už se jednalo o práci P. Třebického, či P. A. Koniáše. Dokladem o neúspěchu rekatolizace je opočenské povstání nekatolíků označované jako Opočenská rebelie. V tomto, pro nekatolíky neúspěšném povstání se více jak 500 obyvatel Opočenska přihlásilo k nekatolictví. Tak vysoké číslo ukazuje jednak na poměrně velký počet nekatolíků, ale také na jejich ochotu za své náboženství bojovat.

Posledním důkazem o stálé existenci velké skupiny nekatolíků na Opočensku je seznam přihlášených k reformované církvi po vydání tzv. tolerančního patentu. Obyvatelé opočenského panství patřili k jednomu z prvních, kteří požádali o přestup na víru nekatolickou a většina z nich se přihlásila k církvi reformované (helvetské vyznání). I počet přihlášených byl poměrně velký. K říjnu 1782 se k reformované církvi přihlásilo 1147 osob, což je číslo poměrně významné.

V případě opočenského panství byly rekatolizační snahy úspěšné jen částečně. Nelze říci, že byly zcela neúspěšné, protože v roce 1782 byl oproti roku 1651 patrný značný rozdíl v počtu přihlášených nekatolíků. Tento úbytek nekatolíků byl způsoben rekatolizačním tlakem na obyvatelstvo, zároveň se také ztrácela kontinuita evangelické tradice i kontakty s evangelickými duchovními. Rekatolizace tedy na Opočensku proběhla, přesto zůstalo toto území po celou dobu náboženského útlaku z velké části nekatolické.

6 Literatura

- Berní rula*. Sv. 12, Kraj Hradecký. 1.díl. 1.vyd. Praha: SPN, 1951. s. 365.
- Berní rula*. Sv. 13, Kraj Hradecký. 2.díl. 1.vyd. Praha: SPN, 1954. s. 521.
- ČÁŇOVÁ, E.:** Proticírkevní hnutí na Opočensku v r. 1732. In *Sborník prací východočeských archivů*. Hradec Králové: Kruh, 1978. s. 133-151.
- Čítanka kraje Opočenského a Dobrušského*. 1.vyd. Hradec Králové: Pokrok, 1937. s.300.
- Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě 4*. Praha: Oliva, 1995. s.153-200. ISBN 80-85942-15-1.
- FIALA, J.:** *Hrozná doba reformace*. 1.vyd. Heršpice: EMAN, 1997. s. 170. ISBN 80-901854-7-9.
- FIALA, J.:** *Temno, doba Koniášova*. 1.vyd. Benešov: EMAN, 2001. s. 320. ISBN 80-86211-20-7.
- HORSKÝ, J.:** „I proto jsem nakopal roli srdce svého.“ Příspěvek k problematice sebetematizace u českých tajných nekatolíků. In *Dějiny – teorie – kritika 3*. Praha: Masarykův ústav Akademie věd České republiky, 2006. s. 65-71.
- HREJSA, F.:** *Česká reformace*. 1.vyd. Praha: Jos. R. Vilímek, 1914. s. 104.
- KOŘÁN, I.:** “Opočenská rebelie“ z roku 1732. In *Práce muzea v Hradci Králové*, série B, sv. 12. Hradec Králové: Krajské muzeum, 1970. s. 93-137.
- Kosmova kronika česká*. 7.vyd. Praha: Paseka, 2005. s. 301. ISBN 80-7185-515-4.
- KUČERA, J.:** Příspěvek k problémům lidového náboženství v 17. a 18. stol. I. část. In *Sborník historický 24*. Praha: Academia, 1976. s. 27-33.
- MATUŠÍKOVÁ, L., KUKÁNOVÁ, Z., ZAHRADNÍKOVÁ, M.:** *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko-Bydžovsko*. 1.vyd. Praha: Státní úřední archiv v Praze, 2000. 4. sv. s. 1539. ISBN 80-85475-63-4.
- MELMUKOVÁ, E.:** *Patent zvaný toleranční*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 238. ISBN 80-204-0741-3
- NEŠPOR, R. Z.:** *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. A 19. Století*. 1.vyd. Ústí nad Labem: Albis international, 2006. s. 693. ISBN 80-86971-06-6.
- NEŠPOR, R. Z.:** *Víra bez církve? : východočeské toleranční sektářství v 18. a 19. století*. 1.vyd. Ústí nad Labem: Albis international, 2004. s. 240. ISBN 80-86067-92-0.
- NETKOVÁ, J., PAULÍK, M.:** *Sylabus. Průvodcovský text – zámek Opočno*. 1.vyd. Pardubice: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany, 1983. s. 196.

NEUMANN, A.: *Prostonárodní hnutí náboženské dle dokladů konzistoře královéhradecké I. Doba tak zvaného temna do roku 1740.* 1.vyd. Hradec Králové: Tiskové družstvo, 1931. s. 208.

PETRÁŇ J.: *Rebelie v severovýchodních Čechách.* In **PROUZA, E. (ed.):** *Povstání poddanského lidu 1775 v severovýchodních Čechách.* 1.vyd. Hradec Králové: Kruh, 1975.

PETRÁŇ, J., et al.: *Dějiny hmotné kultury II.* 1.vyd. Praha: Karolinum : Ministerstvo kultury ČR, 1997. s. 481-1003. ISBN 80-7184-084-6.

PETRÁŇ, J.: *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války.* 1.vyd. Praha: ČSAV, 1964. s. 382.

Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782. Země Čechy. Kraj 15. Hradec Králové. 1.vyd. Telč: Veritas, 2004. s. 88.

RATHOUSKÝ V., LIKOVSKÝ, Z.: *Opočno 1068 – 2000. Historie v datech.* 1.vyd. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006. s. 272. ISBN 80-86576-20-5.

REZEK, A.: *Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání patentu tolerančního až po naše časy I.* Praha: nakl.vl., 1887. s. 158.

ŠIMÁK, J. V. (ed.): *Několik dokladů k bouři opočenské r. 1732.* In *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 26. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1917, s. 58-77.

ŠORM, P.: *Tajní nekatolíci ve východních Čechách (Opočensko a Dymokursko).* In **NEŠPOR, R. Z.(ed.):** *Čeští nekatolíci v 18. století : mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí.* 1.vyd. Ústí nad Labem: Albis international, 2007. s. 165 – 183. ISBN 978-80-86971-27.

ŠULA, J.: *Matyáš Machovec ze Šejstajovic.* In *Rodným krajem. Vlastivědný sborník kraje Aloise Jiráska, Boženy Němcové a bratří Čapků, č. 31.* Vlastivědný spolek při Městském kulturním středisku v Červeném Kostelci. 2005-. Červený Kostelec: Vlastivědný spolek. ISSN 1210-6135.

TISCHER, F.: *O náboženském hnutí na Opočensku roku 1732.* In *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II.* 1.vyd. Praha: Historický klub, 1930. s. 184-201.

VOLF, J.: *Soupis nekatolíků panství Opočenského z r. 1742. Příspěvky k bouři Opočenské z r. 1732.* In *VKNČSN* 1908, č. 4. s. 1-72.